

Wijsbegeerte

! Te onthouden: Na een naam is het dus altijd een theorie van die persoon. Zijn geen feiten, zijn theorieën. Mag je erna zelf opvatten hoe je wil, maar je kan er altijd inzichten uit halen

1. Filosofie en economie

De oorsprong van de filosofie:

Hoe is filosofie ontstaan? Kijken naar maatschappelijke ontwikkelingen in die tijd:

- Teloorgang mythes, verhalen...
- Democratie
- Handel

Handel

Inzoomen op link economie/handel en filosofie:

Handel en filosofie zijn op zelfde moment ontstaan. Verschillende hypothesen hier rond:

- Handelaars zijn een nieuwe sociale klasse. Willen ook invloed, een rol in de politiek. Hebben hiervoor ideeën en dus filosofie nodig om dit te verdedigen.
- Handel zorgt voor blootstelling aan externe invloeden en dus voor verspreiding van wetenschap & andere ontwikkelingen.
- Handel maakt de dingen abstract. Want nu is er geld dat voor abstractie zorgt. Dit maakt de maatschappij abstracter. En filosofie is nu net denken a.d.h.v. abstracte ideeën, het is abstract denken. Er is dus een link te vinden.
Reële abstractie (handel) en intellectuele abstractie (filosofie) zijn gelinkt.

⇒ Er is een link tussen handel en filosofie

Toch ligt de verhouding tussen handel en filosofie moeilijk:

Antieke filosofen over geld/handel:

Velen antieke filosofen zetten zich af tegen geld/handel.

Vb'en:

Socrates: geld is iets vies, dit woog ook zwaar door bij de keuze of hij zou ontsnappen of toch blijven in de cel en sterven

Homerus: Handel is slechter dan doden en roven

Waarom?

- Geld maakt alles gelijk. Er is geen verschil meer, uniciteit van dingen gaat verloren en dat is volgens filosofen gevaarlijk.

- Geld zorgt ervoor dat je iets kan krijgen dat je misschien niet verdient of geen recht op hebt
- Geldlogica trekt zich van niets iets aan vb van tradities

⇒ Langs de ene kant is er een verband tussen handel en filosofie, langs de andere kant zetten filosofen zich er duidelijk tegen af.

Toch!

Filosofen weten dat geld ook noodzakelijk is, maar vinden wel dat het een ondergeschikte rol moet innemen in de samenleving.

Onderscheid maken tussen goede en slechte rijkdom:

- Goede rijkdom: uit productieve activiteit vb als ambachtsman, dit is gelimiteerd door vb grondstoffen
- Slechte rijkdom: via handel, geen productie en ongelimiteerd

Plato tegen de handelaars(=geld):

Waarom is Plato geen fan?

- Handelaars hebben geen producerende functie, ze maken zelf niets en zijn slechts de 'in between'.
- Handelaars zijn vaak vreemdelingen (xenofobie)
- Zijn vaak ook bankiers

Heel concrete voorstellen tegen geld en handel:

Vb Geen havensteden hebben, we moeten zelfstandig en zelfvoorzienend zijn (autarchie)

Sofisten

Ook waren filosofen geen fan van sofisten.

Sofist = bieden hun kennis te koop aan, bieden hun diensten aan aan rijken vb adviseurs, leerkracht van de kinderen...

Waarom slecht volgens antieke filosofen?

- 1/ Waarheidsbegrip ligt door sofisten onder druk.
- 2/ Zij verkopen waarheid.

1/ Waarheidsbegrip

Wat is waarheid?

Basistheorie:

Overeenstemming tussen onze (wij als subjecten) ideeën en dus kennis over een object en het ware object.

Aletheia:

Volgens Heidegger: 'iets wat uit de verborgenheid tevoorschijn komt'

Vb kunst: op zoek naar de waarheid achter een kunstwerk dat door goed na te denken, te analyseren, tevoorschijn kan komen.

Verschillende waarheden vs 1 waarheid:

(side note dit is zelfs wat contradictorisch bij antieke filosofen vb socrates, willen discussie over waarheid maar er mag er wel maar 1 zijn)

Waarheid is ook zeer hoogstaand in het oude Griekenland. Democratie en dus het discussiëren is cruciaal en om te discussiëren is kennis en dus waarheid nodig! Maar deze waarheden zijn een andere namelijk "doxa" of "opinietjes".

- Antieke filosofen kijken hierop neer.
- Hedendaagse filosofen vinden dit iets goed. 1 waarheid zou namelijk gevaarlijk zijn, ruimte voor discussie is goed.

Plato:

Ideeën bestaan echt. Er is namelijk een ideeënwereld en een werkelijke wereld. En wij in de werkelijke wereld zien afspiegelingen van de ideeënwereld.

➔ Dit is niet absurd! Denk aan de wiskunde waar het belangrijk is te weten dat die ideeën op zich bestaan.

Filosofie: moet gebaseerd zijn op kennis van de echte ideeën, er is dus één objectieve waarheid (nl de kennis van de echte ideeën) en dus is er maar 1 waarheid.

<-> Sofisten kiezen die waarheden dat mensen willen horen, er zijn voor hen dus meerdere opinies/waarheden.

Zij zijn eigenlijk ook handelaars en die denken niet aan wat ze handelen maar wat ze ermee verdienen, het geld.

Ze zijn onwetend over de waarheden, de zogenaamde kennis die ze verkopen en beseffen dit daarenboven niet. (<-> Socrates die erkent wat hij niet weet)

Effect sofisme op onderwijs, effect op waarheid, reden om waarheden/kennis op te doen verandert:

Heeft effect op onderwijs. Dit onderwijs is enkel voor wie het kan betalen en dus enkel voor de rijken. Ook zal het niet meer draaien rond de wetenschap en dus een opleiding om zich belangeloos te wijden aan de publieke zaak. Het zal een opleiding zijn om ook te leren wijsheid te verkopen.

= relatie koper/verkoper

Antieke filosofen: meester/gezel

⇒ Er is een betekenisverandering: waarheid, ideeën... veranderen van betekenissen en handel is hier een belangrijke oorzaak van.

2/ Waarheid/kennis te koop:

Waarheid zou niet te koop mogen zijn. Je kan 'weten' / kennis niet omzetten in geld.

Wat zou je dan als prijs vragen? Hier valt geen prijs op te plakken (vb kennis valt niet om te zetten in werkuren), waarheid is onbetaalbaar want is enorm belangrijk.

Daarenboven moet je belangeloos aan wetenschap doen, niet om geld te verdienen.

Controverse:

Sofisten verlagen zich tot verkopen van ideeën maar willen wel erkenning van echte wijzen en filosofen

Aristoteles:

Nut? : aristoteles beeld met dat van ons/ moderne beeld vergelijken en zo bewuster worden van hoe wij denken

Kernideën Aristoteles:

- Alles heeft een doel en wanneer dit doel bereikt wordt is er excellentie.
- De mens bereikt zijn doel als hij deelneemt aan de politieke activiteit.
= Polis: politieke landschap. Dit is cruciaal want is doel op zich, niet in functie van iets anders. Maakt de mens ook echt vrij.

Aristoteles over de sofisten en handelaars:

Noemt sofisme een soort chrematistiek.

Ontstaan geld en risico's die het met zich meebracht:

Geld ontstond uit de ruilhandel en was een nieuw concept dat risico met zich meebracht (omdat het zo nieuw/revolutionair was).

Geld kan je namelijk niet consumeren (heeft geen gebruikswaarde) enkel ruilen (ruilwaarde) in tegenstelling tot andere goederen. Wat initieel dus middel was kan nu doel op zich worden. Je kan nu geld verwerven omwille van geld zelf. Slecht want praxis is doel op zich, geld mag dat niet zijn. Dit is een onnatuurlijke, slechte rijkdom. Dit kent geen beperking, krijgt dynamiek op zich, zo verliezen we de controle en kan samenleving ontwrichten.

- ➔ Handelaar doet aan poiesis niet aan praxis
- ➔ Gevaarlijk, dit is onstabiliserend voor polis, ondermijnt fundamenteel levensideaal van antieke grieken
- ➔ Geld is zwakke schakel in natuurlijke orde

Verschil tussen goede en slechte omgang met geld/economie/handel/rijkdom:

Niets mis met handel/economie op zich, is zelfs nodig om te overleven, maar Aristoteles maakt een onderscheid. Goede of slechte economie hangt af van hoe deze activiteit in het grote geheel past. Ergens de ontwikkeling van rijkdom en economie begrenzen.

- Oikonomia: goede economien:
Onderdeel van grote geheel, middel voor een doel
vb in privatesfeer=oikos, in het huishouden: hier enkel ruilen voor levensnoodzaak, geen onbeperkt rijkdom, dit rijkdom is namelijk vervult als het doel (levensnoodzakelijke dingen bezitten) bereikt is.

- *Poiesis*:
= Produceren, maken.
Heeft een extern doel namelijk het creëren van een object of een resultaat buiten het handelen zelf.
Middel dat in functie staat van extern doel, iets doen om te overleven (middel ≠ doel).
vb loonarbeid: werken voor loon om te overleven
vb groenten telen om eten te hebben en te overleven
vb handelen, goederen verkopen om winst te maken
- *Praxis*:
= ethisch en politiek handelen
Dit is het doel op zich; het is intrinsiek en gericht op deugd en het goede leven.
Activiteit is doel op zich, doel=middel
vb politieke praktijken, meest eerbare activiteiten

Hannah Arendt analogie: Arbeid-Werk-Praxis (politiek)

Eigendom/Geld: goede eigendom is beperkt, is 'natuurlijke bezitvorming', eigendom obv behoefte om te kunnen overleven. Staat in functie van.

- Chrematistiek: slechte economie.
Geld: Winsten via rente, speculatieve handel -> verwerven van geld als doel op zich, maar dit is oneindig en dus gevaarlijk
Eigendom: zoveel eigendom dat je het niet meer kan consumeren. Dan verliest het zijn doel en is het ongelimiteerd. Er is nu geen eindpunt meer en dit is gevaarlijk is sociaal destabiliserend.

⇒ Handel/economie is nu niet meer ondergeschikt aan het doel van de polis. Het is niet meer verbonden aan het verlangen naar het goede leven/binnen de polis.

Uitzoomen naar hele wereldbeeld van Aristoteles:

Aristoteles als wetenschapper:

Aristoteles: Had empirische methode, soort dataverzameling. Ging onderzoek doen 'in open lucht'. (niet altijd waarheidsgertouw)

Nu: wij doen dataverzameling + testen onder gecontroleerde omstandigheden.

Aristoteles: gaat essentie van de dingen proberen bepalen. Doel zoeken.

Nu: Wij gaan meten, gaan data vertalen in wiskundige uitdrukkingen.

Aristoteles: alles is verbonden met elkaar alle kennis met elkaar integreren, er is een grote theorie van alles en dus ook een hiërarchie met metafysica aan de top.

Nu: Niet als 1 groot geheel zien. Vb faculteiten

Aristoteles doet dus aan wetenschappelijke activiteiten en gaat dus dingen proberen verklaren en dus oorzaken zoeken.

Er zijn volgens hem 4 soorten oorzaken:

1/ De materiële: de materie

2/ De formele: de vorm vb tafel is stabiel door 4 poten

3/ De efficiënte of bewerkende oorzaak: bron van verandering of rust

4/ Doeloorzaak: "leer van het doel" "verklaren vanuit het doel"

Alles heeft van nature een doel zowel artificieel als natuurlijke voorwerpen.

Er is een doel voor alles en al die doelen zijn gelinkt aan elkaar.

Ook mens heeft een doel, nl zo volmaakt mogelijk worden logos of rede hebben. Mens verschilt hierin van andere wezens doordat het 'logos' heeft en dus meer kan denken.

Voorbeeld: Waarom hebben mensen handen:

Anaxagoras: mensen zijn slimste dieren omdat ze handen hebben (beetje zoals wij nu denken door onze motorische beschaaftheid, kon ons brein goed ontwikkelen)

<->

Aristoteles: Essentie van mens is rede hebben, om essentie waar te maken hebben ze handen nodig.

Alles heeft ook een natuurlijke plaats vb rook stijgt, steen valt
(lijkt absurd maar dat is mss ons modern beeld ook vb zwaartekracht)

Waarom aan wetenschap doen?

Aristoteles:

Eudaimonia : Inzicht in kennis maakt dat je je doel bereikt als mens en dus gelukkig bent.

Je bent gelukt als mens.

Contemplatie: geluk ervaren door inzicht.

Nu:

Op zoek naar toepassingen van wetenschap. Wetenschap moet ergens toe dienen, op zoek naar praktische toepassing, niet gewoon kennis om kennis.

Mocht dit toch zo zijn bij wetenschap vb hogere wiskunde, dan zal deze dit toch nut in andere soorten wetenschap, waardoor het toch een soort van toepassing kent.

Interpretatie geluk: positief gevoel/sensatie.

Nu: God niet nodig om werkelijkheid te verklaren

Aristoteles: God nodig om wereldbeeld te verklaren.

Idee van God: Er is een keten van doelen, maar die keten is kan oneindig lang zijn en dat mag niet bij de antieke grieken. Er moet een eindpunt aan keten zijn.

Dit zal God zijn. God is de onbewogen beweger, zorgt ervoor dat alles in beweging wordt gezet en dus zijn doel nastreeft. God zelf is niet in beweging gezet.

-> dichterbij je doel komen = dichterbij God komen en dus is het streven naar doel zinvol

Conclusie:

⇒ Aristoteles:

Natuurlijke orde: Hele plaatje klopt, de natuur doet niets zonder reden:

Alles heeft zijn plek en doel, om dat doel waar te maken zijn verschillende dingen nodig en dit heeft de natuur voorzien (vb handen, zwemvliezen...).

= Kwalitatief beeld, alles heeft zijn kwaliteiten

⇒ Nu: Kwantitatief beeld, mechanisch, wiskundig, wetenschappelijk beeld.

Samenvatting commentaar van antieke filosofen

	Antieke filosofen	Plato	Aristoteles
Geld/handel	<p>Handel is slecht:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Geld maakt alles gelijk - Geld zorgt voor bezit van dingen die je niet verdient - Geld trekt zich van niets iets aan <p>Goede rijkdom: via productie/ambacht, gelimiteerd Slechte rijkdom: handel, ongelimiteerd</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Handelaars hebben geen producerende functie - Handelaars zijn vaak vreemdelingen (xenofobie) - Zijn vaak ook bankiers 	<p>Niets mis met handel op zich, maar maakt onderscheid. Ontwikkeling van rijkdom en economie begrenzen.</p> <p>Oikonomia: goede economie, middel voor een doel (polis), economie staat in functie van de politiek</p>
Sofisten	<p>1/ Waarheidsbegrip</p> <p>Betekenisveranderingen:</p> <p>Effect onderwijs: ipv meester/gezel, nu verkoper/koper → Slecht volgens filosofen</p> <p>2/ Waarheid te koop</p> <p>Waarheid zou niet te koop mogen zijn. Het is onbetaalbaar en je zou belangeloos aan wetenschap moeten doen, niet in ruil voor geld.</p>	<p>1/ Waarheidsbegrip</p> <p>Slechts 1 waarheid:</p> <p>Er is maar 1 waarheid, want maar 1 juiste interpretatie van de ideeënwereld. Sofisten hebben verschillende waarheden afhankelijk van wat mensen willen horen en dat is fout.</p>	

Moderne wereldbeeld:

Hoe is verandering er gekomen?

Dankzij Darwin in de 19de eeuw veranderde het wereldbeeld. Mutaties en toevaligheden bleken de reden van dingen in de natuur zoals vb zwemvliezen. Er is geen doelgerichtheid, er zijn gewoon toevallige eindresultaten van een proces waar niets achter zit.

Ons wereldbeeld via Camus bestuderen:

Camus: een existentiële filosoof, welke invulling geven we aan ons bestaan?

Voor Camus is werkelijkheid absurd en heeft dus geen betekenis/doel. Werkelijkheid bestaat puur uit contingente (niet noodzakelijk) feiten, zonder doel en intentie. Er is geen geheel plaatje dat hoort te kloppen.

Vb sterren zijn dode materie, zit geen betekenis achter

Vb pandemie is brute pech, zit geen betekenis achter

Camus legt uit adhv vergelijking met de mythe van de Sisyfus arbeid.

Sisyfusarbeid: Sisyphus streeft doel na maar het is onmogelijk dit te bereiken, hij zal het nooit bereiken (pure horror voor antieke Grieken)

Volgens Camus zijn wij allemaal als Sisyphus. Wij streven in het leven een doel na maar niets garandeert ons dat we die bereiken en niets garandeert ons dat het überhaupt nuttig en zinvol is wat we doen. Meer zelfs, uiteindelijk is alles nutteloos want ooit zal de wereld en dus ons werk vergaan.

Eens we dit beseffen, kan dit besef niet ongedaan gemaakt worden. We moeten ons in deze werkelijkheid (nutteloosheid), oriënteren. We hebben neiging dit te ontvluchten (vb in godsgeloof). Maar volgens Camus moeten we het absurde juist herkennen niet ontlopen.

Extra: Ook de economie streeft de oneindigheid na, vb onneindig streven naar kapitaal -> = Crematistiek

Camus conclusie:

- We zijn allemaal als Sisyphus. Wij streven in het leven een nutteloos doel na. Anders gezegd: Zonder garantie zoeken we toch onze plek in de wereld en proberen we toch betekenis te scheppen.
- Maar! Dit is juist goed. Maakt ons en typeert ons als mens. Ookal is het zinloos zullen we ons toch inspannen (studeren, wetenschap...). Dit is de heldhaftigheid en grootsheid van de mens.

Moderne beeld op economische problematiek:

Nu kijken we naar de moderne economie vanuit de vraag naar betekenis en betekenisverandering.

Benjamin Franklin:

Money is of a prolific generating nature. 'De aard van geld is dat het geld voortbrengt'
<-> haaks op Aristoteles die zegt dat geld niets echt voortbrengt

Max Weber:

levert inzichten over betekenisverandering, ontstaan van kapitalisme in moderne tijd

Ontstaan kapitalisme

Waarom is het kapitalisme in West Europa ontstaan:
Een betekenisverandering

Welke verandering van betekenisorde/verandering van geest heeft bijgedragen tot het kapitalisme?

VAN

Vroegere/premoderne attitude, geest:

Geen geest van eindeloze winst. Eer en rede waren belangrijk.

- Men wou een eervolle ambachtsman zijn, winst was niet het belangrijkste.
"Genoeg is genoeg."
- Als arbeider werken om te kunnen overleven, niet meer

Bij Franklin:

Winst/ Geld al heel belangrijk, al niet meer enkel voor levensbehoeften te bevredigen. Je gaf er al wereldlijk genot voor op. Maar was nog niet helemaal een doel op zich. Geld verdienen deed je via een beroep, een soort roeping. Dit is dus nog een wat religieuze doel.

NAAR

Nieuwe/moderne attitude, geest:
Geest van het kapitalisme:

Je leven wijden aan geld verdienen.

Ascetische (soort van zelfoverstijging) levenshouding waarin je andere activiteiten (oa plezier) opgeeft voor leven te wijden aan geld.

Wereldlijk ascetisme: wereldlijk genot opgeven om je te kunnen wijden aan economische activiteiten <-> Religieus ascetisme (sober leven)

Je hebt geen geluk, genot meer. Zowel geen euidamonia (gelukt zijn, bestemming bereiken) als geen heidone (genot, plezier, aangemaam gevoel) meer.

=> Grote omkering in attitudes: Geld verdienen is doel op zich geen middel meer om levensbehoeften te bevredigen

Hoe is die shift die verandering er kunnen komen?

Protestantisme ontstond met als pionier Luther en Calvijn.

Luther: dacht veel na over de roeping:

Wereldse plichten uitvoeren is manier om gestalte te geven aan je roeping, om te beantwoorden aan Gods wil.

Calvijn: Geloven in predestinatie:

Je kan uitverkoren zijn door Gods genade. God heeft alles in handen, je bent volledig onderworpen aan genade van God.

Hoe weet je nu of je uitverkoren bent?

Idee ontstaat dat economisch welvarend zijn een teken is van uit verkoren te zijn

Gevolg: levert bepaalde cultuur op: namelijk alles opofferen voor economische activiteiten, het etaleren van succes. Protestantengaan op economisch rationele manier leven. Zo willen ze laten zien dat ze uitverkoren zijn door God. Dit doen ze dus voor hun religie, door hun te wijden aan hun religie.

Door religieuze verandering en speciale opvattingen die er heersen, gaan mensen zich richten op wereldse dingen als economisch/materiaal succes. Protestantengaan heel hun leven wijden aan economische activiteit, genereren van geld.

Dit zorgt voor nieuw soort rationaliteit: gedisciplineerd, methodisch, gepland....

⇒ **Uit vernieuwing van geloof is het kapitalisme ontstaan. Hier is geld echt een doel geworden. Is de focus op steeds meer geld verdienen en een nieuw soort rationaliteit ontstaan.**

Extra:

- Doel was er niet om kapitalisme te creëren. Kapitalisme was een onbedoeld neveneffect. Nu kan het kapitalisme ook verder zonder protestantisme.
- Protestantisme is natuurlijk niet de enige ultieme oorzaak van het kapitalisme maar was wel een essentiële dimensie (was het glijmiddel).

Modernisering en rationaliteit

= Maatschappij wordt gerationaliseerd, voornamelijk het sociale/maatschappelijke handelen (aan politiek doen, het onderwijs organiseren, de economie...).

Wat is rationalisering nu?

Het heeft grote verschillen met hoe de samenleving vroeger werkte:

- Op basis van abstracte regels handelen
 <-> volgens tradities/gewoontes handelen
- Gezaghebber is de expert
 <-> expert = vb priester
- Ideale mens is expert, goed in iets specifiek, dit zorgt voor efficiëntie
 Geeft samenleving veel mogelijkheden, individu wordt wel eenzijdig.
 <-> ideale mens is veelzijdig

2 soorten rationaliteit

1/ Waarderationaliteit:

Rationeel handelen gericht op een bepaalde waarde.

Je hele leven organiseren op een methodische, rationele wijze gericht op die waarde.

Niet noodzakelijk efficiënt.

Vb vegetarisme

2/ Doelrationaliteit

= Manier van denken en handelen waarin je middelen optimaal doet aansluiten bij doelen. Met zo min mogelijk input zoveel mogelijk output genereren. Doelen zijn hierbij al gegeven. Draait om efficiëntie. Vereist nuchtere zakelijke houding.

⇒ Doelrationaliteit heeft de overhand in onze moderne kapitalistische samenleving.

Gevolgen van doelrationaliteit

1/ Onttovering/desacralisering

Alles wordt een object van berekening.

Kan je het beter/efficiënter doen? Kan je het met minder doen?

Gevolg:

Dingen verliezen hun betekenis. Dingen hebben geen speciale betekenis meer.

Vb boom is niet sacraal, is hout waar je meubels van kan maken

Er is nog geloof maar niet meer dat soort geloof. Dat is onmogelijk geworden in samenleving waar doelrationaliteit heerst.

Mensen proberen te herbetoveren, toch betekenis te geven aan de dingen

Maar dat is niet meer geloofwaardig.

2/ Sociale/functionele differentiatie

Domeinen van samenleving (vb kunst, onderwijs, economie, politiek...) staan apart (1) en overal, in elk domein doelrationaliseringsproces gaande. (2)

Vb (1) vroeger oogst en goden danken indien oogst is gelukt: religie en economie vervlochten. Door economie en religie samen te trekken was interest verboden, na de onttrekking van economie en religie is er een goed bankensysteem ontwikkeld.

Vb (2) Onderwijs is niet meer 1 op 1 als vroeger, maar nu efficiënter met 1 prof. Voor een hele aula

3/ Bureaucratie

Doelrationele manier om vorm te geven aan grote organisaties.

Principes van bureaucratie zijn manieren om gestalte te geven aan het rationaliseren van de staat, bedrijven, onderwijs...

Vb heldere regels (wie doet wat), stricte arbeidsdeling..

Gevolgen:

Positief:

- Gelijkheid: regels zijn er voor iedereen, objectiviteit, gelijke behandeling
- Efficiëntie

Negatief

- Depersonalisering, 'een nummer zijn', toevallig dat nummer hebben -> geen betekenis eraan, radar in grote machine
- Bureaucratische mentaliteit: geen overzicht, iedereen in eigen hokje, je werkt als radartje en trekt je van grote geheel niets meer aan, je hebt er ook geen connectie meer mee.

Ijzeren kooi: probleem door rationalisering: oplossing voor dat probleem zal altijd meer bureaucratie zijn.

Vb mentale problemen, psychologische hulp aanbieden via heel systeem.

We zitten vast in een bureaucratisch stramien, ijzeren kooi en geraken er niet meer uit, we ontbreken aan verbeelding om eruit te geraken/op een andere manier te doen (zeer pessimistische gedachte)

Vaststelling Weber: Hoe gaan individuen hier nu mee om, met deze context?

Iedereen beseft we zijn slechts een nummer en dat gaan we niet veranderen, apparaat zal er altijd zijn. De tegenreactie is dat individuen een draai naar het innerlijke maken. In de maatschappij zijn ze maar een nummer maar in

persoonlijkheid proberen ze een uniek, authentieke persoon te zijn. Vb echt zijn, trouw aan jezelf zijn... Alle dingen die tegenover 'nummer zijn' staan.
=> Dit is een verschuiving! Is gevolg van!

Toepassingen bureaucratie en rationaliteit

- Kafka: beschreef de ervaring van een nummer te zijn, onderhevig te zijn van krachten die je niet meer beheert of zelfs begrijpt.
- Analyse van de holocaust: = hele industriële onderneming. Niemand stelt doel (volk uitroeien) in vraag denk enkel na over hoe het efficiënt kan gebeuren.

Wat is dan nog de rede/rationaliteit?

Rede zorgde ervoor dat we onszelf konden bevrijden en vrije individuen worden. Nu is het een instrument van vernietiging i.p.v. bevrijding geworden

‘De banaliteit van het kwaad’. Boekhouder, onnozel mannetje die iets gruwelijk doet. Heel zijn verdediging is op bureaucratie gebaseerd, eigen verantwoordelijkheid afwentelen op het geheel.

Grenzen van rationaliteit

Sommige dingen blijven sacraal:

- Leven en dood
- Liefde
- Kunst

Karl Marx' kijk op modernisering

Vervreemding

Term die komt van Hegel.

Religieuze vervreemding, Feuerbach:

God heeft mensen niet geschapen, mensen hebben God gecreëerd (God als oude man is al bewijs ervan)

Godsbeeld is menselijke creatie, is de projectie van menselijke idealen.

Mens gaat menselijke idealen creëren en dat projecteren op Godsbeeld.

Maar mensen verliezen uit het oog dat God een menselijke creatie is. Daarom gaan mensen zich onderwerpen aan hun eigen creatie. Ookal lijkt de God alwetend, almachtig, het is oorspronkelijk een menselijke creatie.

Godsbeeld => iets creëren, jezelf niet meer herkennen in je eigen creatie/ eigen creatie wordt iets vreemd, je raakt onderworpen aan die creatie
-> Feuerbach wil hiervan af

Economische vervreemding, Marx

Vervreemding van arbeid via kapitaal

Arbeid is essentieel. Arbeid is transformatie van de natuur en is datgene waardoor mensen mens worden en zich gaan objectiveren. Hele proces van menswording.

Vb je herkennen in meubel dat je maakte, je haalt er je identiteit en trots uit.

Jezelf verwezenlijken in arbeid en dat komt tot uitdrukking in een product waarin je jezelf herkent.

MAAR

Industriële revolutie/kapitalisme:

Arbeiders krijgen loon, wat ze hebben geproduceerd, deeltje dat ze bijdroegen, blijft in fabriek.

-> zorgt voor vervreemding

Want:

- Ze zien hun identiteit niet in werk (hebben slechts klein deeltje bijgedragen vb vijs in auto en die auto is ook niet van arbeiders). Producten worden iets vreemd.
- Product wordt nu omgezet loon/kapitaal, is abstract en kan je jezelf niet herkennen.
- Arbeiders hebben geen controle over dat kapitaal (vb weten niet eens of ze dag erna nog mogen werken)

Kapitaal => je hebt het zelf voortgebracht, maar je herkent het niet meer, het lijkt vreemd en je wordt erdoor onderworpen

Vb arbeiders zorgde zelf voor geld/kapitaal, maar herkennen het niet meer en zijn er zelfs door onderworpen.

Zelfde voor hele economische systeem, kapitalisme:

Kapitalisme => Kapitalisme is nieuw en niet natuurlijk dus is menselijke creatie, maar we zien die niet als menselijke creatie. We herkennen het niet meer als

menselijke creatie. We gaan het beschouwen als iets natuurlijk (vb markt functioneren is natuurlijk) en worden er op die manier door onderworpen.

Vb als arbeider je werk verliezen omwille van beslissing die ergens is gemaakt waar je geen controle of zelf geen weet van hebt. Arbeider voelt zich een vreemde in de werkelijkheid.

Link religie en kapitalisme bij vervreemding:

Religie en kapitalisme zetten wereld op zijn kop

"mens heeft god geschapen, god heeft mens geschapen"

"arbeid brengt rijkdom voort, maar lijkt alsof rijkdom arbeid controleert, alsof WG'ers de welvaart voortbrengen"

Marx: religie is opium voor het volk

- Ergens fout en problematisch
- Ook troostend, hart van de harteloze wereld

Vervreemding en modernisme

Ervaring van vervreemding = typisch modern

Opnieuw voelt de mens zich een vreemde in de werkelijkheid.

Vervreemding verklaart voor een stuk onze moderne werkelijkheidsverklaring.

Marx over moderniteit

In elke samenleving staan klassen tegenover elkaar

In moderne tijd is dat arbeid vs bourgeoisie

Marx neemt kant van arbeid in maar Marx heeft bewondering voor bourgeoisie.

Die hebben namelijk een enorme omweteling gerealiseerd: economische groei, wetenschappelijke ontdekkingen...

Maar die rol geraakt wel uitgespeeld en het is tijd voor een nieuwe klasse.

Typisch modern:

- Desacralisering: we kijken steeds met een nuchtere blik
- Fluiditeit: niets is zeker, niets is permanent, alles is voortdurend aan het veranderen

Gevolgen voor sommige individuen:

Dingen die belangrijk leken, zijn nu niet veel meer waard, je raakt kwijt wat waardevol was voor jou

Fetisjisme

= 'primitieve' vorm van religie, geloof dat er goddelijke krachten sluipen in objecten
Marx gebruikt fetisjisme om het moderne kapitalisme te beschrijven en dus om iets te zeggen over hoe wij als moderne mensen de werkelijkheid ervaren:

Arbeid en ongelijkheid:

Prekapitalistische samenleving:

- Ongelijkheid werd als iets natuurlijk beschouwt, religie/praatjes was er om dit te rechtvaardigen.
- Uitbuiting zichtbaar & tastbaar via directe en zichtbare sociale verhoudingen die de arbeid en distributie organiseren
 - o Vb uitbuiting van lijfeigenen door feodale vorst, oogst wegnemen van boeren door belastingontvanger evt. met geweld. Dus lijfeigenen weten wat en hoe (evt. met geweld) van hen wordt afgenomen.

Nu:

- We zijn nuchterder, minder religieus in moderne samenleving, er is een soort secularisering bezig.
Marx vindt dit positief want door nuchter naar werkelijkheid te kijken, kunnen we ongelijkheid meer zichtbaar maken, naar de horizon brengen MAAR...
- Niet zichtbaar of tastbaar
 - ➔ Precies daarom dat we kritiek, theorie of wetenschap nodig hebben.
Onze economie heeft ontransparantie dat we niet op eerste zicht begrijpen. Leidt eigen leven. We begrijpen die niet bij onze spontane, directe ervaring we hebben wetenschappelijke analyse en kritische theorie nodig om processen te begrijpen.
 - o Vb arbeiders in fabriek. Ze krijgen contract en loon en laten spontaan goederen achter. Hoeveel de toe-eigening, hoeveel ze hebben voortgebracht en waarvoor ze niet betaald worden, weten ze niet.

Koopwaar:

= dingen die gekocht en verkocht kunnen worden

= Goederen hebben ruil (nut) en gebruikswaarde (economische waarde die tot uitdrukking komt in de prijs)

- *Nut* van goed heeft te maken met fysieke kenmerken van goed
- Economische waarde/ruilwaarde v/e goed komt niet tot uitdrukking in goed zelf, maar in de ruilverhouding van een waarde. In die verhoudingen komt economische

waarde en prijs tot stand. (om producten in verhouding te kunnen brengen om te ruilen moet je ze abstraheren in geld)

Anders gezegd:

Goed krijgt dus een speciale bijkomende dimensie wanneer het wordt opgenomen in een systeem van koop en verkopen (ruil).

- Dat goed krijgt nu een waarde(bepaling), een prijs.
- Die prijs heeft niets te maken met het goed zelf maar met de relaties t.o.v. een ander goed. Zonder relaties bestaat economische waarde/prijs niet.
- ! Deze eigenschap (die relatie/de verhouding) is speciaal, lijkt eigen leven te hebben. Bijvoorbeeld, kan veranderen (prijsverandering)

Het is nu belangrijk maar niet waarneembaar wat de prijs nu juist is, wat die betekent, waarvan die de uitdrukking is.

➔ Economische wetenschap is nodig om te begrijpen

Kapitaal:

Beurskapitaal neemt in omvang toe zonder omweg te maken via handel of productie, speculatief kapitaal. Lijkt eigen leven te hebben. In manier waarop het aan ons verschijnt is een fetisj. We kunnen dit enkel begrijpen en in kaart brengen wanneer we onderliggende relaties proberen begrijpen. We hebben economische wetenschap nodig hiervoor.

-> Mechanisme als zodanig is ingenieus

Uitleg mechanisme:

Heeft te maken met wat er gebeurt bij relaties in kapitalistische samenleving.

In moderne samenleving verandert er iets fundamenteel aan relaties.

Premoderne, prekapitalistische samenleving:

Directe persoonlijke relaties van afhankelijkheid

Vb lijfeigene en lijfheer

<->

Moderne:

Niet persoonlijk, relatie tussen dingen tellen echt, relaties tussen mensen worden via dit weergegeven

=> Verdinglijking van relatie

Vb enige relatie die ertoe doet:

Relatie tussen geld en koopwaar= relatie tussen koper en verkoper

Vb enige relatie die ertoe doet:

Relatie tussen geld en arbeidskracht= relatie tussen WN en WG (welke WG het is maakt niet uit, loon wel)

Vb enige relatie die ertoe doet:

Relatie tussen geld loon en diploma = relatie tussen prof en leerling

Maar nu gebeurt er iets speciaals met die dingen!

Die dingen gaan hun eigen leven leiden op zo een manier dat wij er onderworpen aan worden.

(vb als kapitaal nr. beneden gaat heb je probleem.)

⇒ Dingen worden fetisjen krijgen fetisjistisch karakter (eigen leven in objecten)

-

Vb spaarrekening: voor ons normaal dat geld erbij komt maar eig. niet normaal, ingewikkeld economisch

Vb manier van spreken:

"markt reageert positief op politiek event"

-> spreken op manier alsof 'het ding' zelf kan reageren

Vb theorie van adam Smith is fout: grond kan niet uit zichzelf interest geven.

Link economie en religie bij fetisjisme:

- Om te begrijpen wat de waarde nu juist is heb je metaforen nodig:
 - o Economische wetenschap om prijs te begrijpen
 - o Religie om de werkelijkheid te begrijpen
- Eigen leven
 - o Relaties van objecten met eigen leven.
 - o Religie: Objecten aanbidden alsof het een eigen leven heeft, er goddelijke krachten in schuilen

=> We zijn nog steeds niet nuchter denkend. Fetisjen controleren ons nog steeds en maskeert de uitbuiting nog steeds.

=> We zijn ondanks alle rationaliteit nog steeds in een soort schijnwereld aan het leven die ons in hun grip heeft.

Modernisme samenvatting:

Camus	Max Weber	Marx
<p>Gevolg modernisering: betekenis verdwijnt</p> <p>De werkelijkheid is eigenlijk betekenisloos, absurd. Dit moeten we erkennen.</p> <p>De mens is daarin als Sisyfus. Wij streven in het leven een nutteloos doel na. Anders gezegd: Zonder garantie zoeken we toch onze plek in de wereld en proberen we toch betekenis te scheppen.</p> <p>Maar! Dit is juist goed. Maakt ons en typeert ons als mens. Ookal is het zinloos zullen we ons toch inspannen (studeren, wetenschap...). Dit is de heldhaftigheid en grootsheid van de mens. Wel belangrijk is dat we die</p>	<p>Modernisme zorgde voor verandering van geest/betekenisorde</p> <p>Welke verandering van betekenisorde zorgde voor het kapitalisme er en wat waren de gevolgen van dat kapitalisme?</p> <p>Er kwam een grotere focus op geld verdienen, het werd namelijk een doel op zich (=kapitalisme). Dit kwam er door het calvinisme waar geld verdienen een teken was van God's genade.</p> <p>Zo ontstond het kapitalisme dat op zijn beurt weer zorgde voor een nieuwe rationaliteit. De doelrationaliteit, waar men op de efficientst mogelijke manier een doel probeert te bereiken.</p> <p>Al dit had als gevolg dat het individu ging focussen op authenticiteit.</p>	<p>Gevolgen van modernisering:</p> <p>Vervreemding van economie Mensen raken vervreemd van hun eigen arbeid (uitbetaald in kapitaal) en kapitalisme(=hele economische systeem). Ze hebben hetzelfde ontworpen maar vergeten dit en worden er hierdoor zelf aan onderworpen.</p> <p>Fetisjisme Economisch systeem (arbeid, koopwaar en kapitaal) krijgen een fetisj karakter. Ze leiden hun eigen leven en we kunnen ze niet zomaar meer begrijpen. Hebben daar vb economische wetenschap voor nodig. Ze worden een 'ver van ons bed show'.</p>

Uitdaging modernisme:

Existentie filosofie: De zoektocht naar betekenis:

Er is iets problematisch aan moderne interpretatie:

Er is een diepere kern in jezelf en je moet hier trouw aan blijven.

Filosofen denken niet op deze manier over **authenticiteit**.

Er is niet zoiets als een diepere zelf.

Existentialfilosofie is hiermee bezig: (Vb Camus)

Verwerpen een dieper zelf.

Existentie heeft te maken met wijze waarop mensen bestaan. Het kan mensen iets schelen dat ze bestaan, ze nemen een attitude aan tov het feit dat we bestaan. We moeten soort **invulling geven aan bestaan**. Dit is typerend voor de mens.

Kierkegaard

Kierkegaard vindt dat mens zichzelf verliest in abstractie. Individu verdwijnt in theoriën, typisch aan de moderniteit.

Hoe invulling te geven aan je leven, hoe op authentieke manier "ik zijn", kan je nooit oplossen adhv argumenten of theorieën. Moet volgens Kierkegaard ook ergens een **mysterie** blijven.

En dus maakt hij geen theorie over wat je moet doen maar probeert hij via 3 basisvormen de lezer te laten aanvoelen wat het betekent te leven obv die opvattingen. Hij gaat deze basisvormen ook niet beargumenteren of weerleggen, hij probeert enkel de implicaties ervan te laten zien aan de lezer.

Vb relatie:

Recepten volgen in boeken, relatietherapeuten...

Dit is niet meer persoonlijk, authentiek

-> vindt kierkegaard een zeer problematische moderne beweging

Vb spreken zoals 'men' spreekt

Is niet meer persoonlijk, je neemt abstract formules over

3 stadia in leven volgens Kierkegaard

1ste stadium: esthetische stadium:

Levenshouding:

Iemand die geniet van het leven, zich openstelt voor het nieuwe, geen vaste engagementen, avontuurlijk...

Vb Don Juan: figuur die esthetische houding zinnebeeld

Typische levenshouding van jonge mensen

Het onmiddellijke

'het onmiddellijke', het spontane

Hegel: meent dat het onmiddellijke nooit voor kennis zal zorgen, dit is bedrieglijk, je moet altijd bemiddelen, je hebt kaders nodig om er kennis over te verwerpen

VS

Kierkegaard: focus op onmiddellijke, de spontane sensaties, zonder reflectie
Vb kunstenaars leven zo

Tijd

Filosofie van de tijd:

Wetenschap van tijd (moderne idee van tijd) :

Iets dat homogeen/continu is, steeds doorloopt en daarbij ook stabiel is

We willen grip op tijd en doen dit via ruimtelijke voorstelling.

Vb klok, grafieken

VS

Kierkegaard: in het moment leven, je tijd nemen/grijpen
Elk moment is uniek!

Illusie dat je er grip op kan krijgen of dat het continu is.

Illusie is problematisch

Uiterlijk

Het veranderlijke en vergankelijke

Op en bepaald moment: **existentiële crisis**

Boodschap Kierkegaard: laat die crisis toe, niet uit de weg gaan

VB zakenreiziger, gaat nog vaker op zakenreis om existentiële twijfels en crisis uit de weg te gaan

Op meer fundamenteel niveau is dat eerste stadia leeg en ijdel:

Lijkt dat je veel mensen kent, veel relaties heeft. Maar is eigenlijk een **eenzaam** bestaan, want alles is oppervlakkig, niets is stabiel, geen duurzame banden.

Lijkt actief in het leven te staan, maakt van alles mee, maar eigenlijk is het een **passieve** levenshouding. Wat je beleefd is eigenlijk altijd afhankelijk wat op je pad komt. Het hangt ervan af, je ondergaat de gebeurtenissen.

Geconfronteerd worden met limieten, het vergankelijke. Je vertrekt van iets dat **vergankelijk** is
Vb uiterlijk

Verveling: na een tijd monotoon leven, steeds nieuwe flirt, steeds nieuw avontuurtje

Sprong naar **reflectieve estheet**:

Andere manier om als estheet door het leven te gaan.
Element van **reflectie** toevoegen aan je levenshouding:

Nadenken over je leven: hoe aan je leven als estheet vorm geven?
"Van je leven een kunstwerk/iets speciaals maken"

VB je niet direct overleveren aan verliefdheid, maar nadenken over hoe je invulling kan geven aan die verliefdheid. Iets speciaals, creatief ervan maken.

Een soort nadenken maar nog niet een filosofisch of wetenschappelijk nadenken.

Nieuwe **crisis**:

Lijkt dat je vrijheid, maar is dit echte vrijheid? Wat is vrij zijn?
Moet je niet op bewuste manier leven

2de stadium:

Leven **bepaalde richting en stabiliteit** proberen geven:

Ethisch verantwoord leven, volgens bepaalde normen.

Je maakt sprong naar een bepaalde **keuzes**: keuze om te kiezen.
Vb vaste partner (estheet wou niet kiezen)

Niet alles is meer mogelijk. 'kiezen is verliezen'. Die **beperkingen** ook aanvaarden.

Duurzame engagementen

Niet langer onmiddellijke verlangens.

Je probeert jezelf ook **identiteit** te geven. Deze is **stabiel**.

Actieve levenshouding: ondanks dat je niet meer vanalles meemaakt, maak je actieve keuzes, geeft actief vorm aan je leven.

Voorbeeld: Liefde

Enerzijds gevoel, spontaniteit, het onmiddellijke (estheet)

<->

Anderzijds moet je ook vorm geven aan je relatie, je hebt bepaalde plichten (ethisch) , verlangens en gevoelens worden hierdoor ook belemmerd

-> is wat tragisch probleem: spontaniteit zorgt niet voor diepe relatie, diepe relatie laat spontaniteit niet meer toe

Aan liefde geef je vastheid doorheen de tijd (ethisch)

<->

Ergens verlies je rijkdom van moment (estheet)

Huwelijk is ritueel, voor getuigen er moet publiek zijn (ethisch)

<->

Ergens verlies je het mooie, de intimiteit, het gevoel aan het vaste ritueel, verlies van gevoel te laten spelen (estheer)

➔ Kierkegaard toont hier aan dat achter typische dingen van het leven, een filosofische diepgang/problematiek achter zit)

Crisis:

Je botst op bepaalde **limieten, tekorkomingen**

Trouw zijn is niet makkelijk

Ouder zijn is niet makkelijk

Goed in je job zijn is niet makkelijk

-> je kan tekort schieten, niet alles lukt, schuldbewustzijn

3de stadium:

Religieuze levenshouding:

Abraham zinnebeeld dit. (Vb zoon doden voor god)

In religieuze stadium: meest uitdrukkelijk dat je invulling moet geven aan bestaan **zonder een vaste grond** (er is geen ware zelf, geen vaste grond):

Wat er was van zelfbeeld, van vaste identiteit maak je leeg en je legt je lot in de handen van God ookal gaat dat lijnrecht in tegen wat je had je zelfbeeld (Abraham die zoon moet vermoorden terwijl hij mss goede vader wou zijn). Je laat je extensie **over aan God**. Je legt je leven in de handen van God.

"Springen in de diepte, zonder zekerheid" geen fundament
Geloof is niet zeker zijn. Je moet erin geloven.

Ipv te bewijzen dat geloof er echt is, jezelf proberen overtuigen.
Zekerheid zoeken via soort van wetenschap.
-> Dit is niet echt geloven!

=> Zinbaarheid van bestaan ligt erin je bestaan in handen van God te leggen, als je durft te springen, te leven zonder zekerheid

Toepassingen, basering op Kierkegaard:

Sartre:

Authentiek leven is in staat zijn te **durven springen**. Engagement betekent durven springen. Je maakt keuzes en beslissingen zonder een vaste grond onder je voeten. Dit is juist **de keuze**. Je weet het niet op voorhand. Je erkent dat je springt, durven leven met onzekerheid is echte authenticiteit. (<-> haaks op onze nieuwe interpretatie er is een 'diepere zelf'). Natuurlijk is het ook eng om boven de leegte te hangen, te beseffen dat je andere keuzes had kunnen maken.

Inauthenticiteit: jezelf wijsmaken dat je niet boven leegte hangt.

Heidegger en authenticiteit

Husserl

Eerst naar **Husserl** kijken:

Vond de fenomenologie uit.

Fenomenologie:

Logos: theorie

Fenomeen: datgene wat verschijnt

Gedachte in die tijd: Psychologisme

Grondslagen van **logica/wiskundig redeneren zoeken in de psyche** van het menselijke brein.

Vb $2+2=4$ omdat dat is hoe ons brein functioneert

Probleem met de opvatting:

Husserl vindt het problematisch want wiskunde moet je objectief benaderen

Vb $2+2=4$ omdat dat objectief zo is .

Wetenschappelijke/objectieve waarheden laten afhangen van/ relatief maken aan, onze psyche is gevaarlijk want je dreigt de wetenschap op losse schroeven te zetten. Je komt in een **relativisme** terecht, waarin er geen objectieve waarden meer bestaat. (mss denkt jouw brein anders dan het mijne, brein kan misfunctioneren)

=> Psyche relateerbaar, dus wat je via psyche benadert is eigenlijk gerelativeerd

-> slecht

Hij gaat nu **andere grondslagen zoeken voor de wiskunde, de logica**. Hij ontwikkelt de volgende redenering:

We moeten proberen over de logische waarheden na te denken, door abstractie te maken van onze wetenschappelijke theorieën over brein, lichaam....

Alles tussen haakjes te plaatsen wat we denken te weten (onze aannames, wetenschappelijke theorieën, ...)

Wat blijft over: een heel **specifieke gerichtheid op dat** (wiskundig, logisch) **object**.

Anders verwoord:

Husserl ontwikkelt een nieuwe theorie van het **bewustzijn**:

Vroeger :

Bewustzijn: vat vol verbeeldingen, ideeën, verlangens...

Grote probleem was: hoe kunnen we aantonen dat ideeën in ons bewustzijn overeenkomen met de werkelijkheid. Hoe aantonen dat het waarheden zijn?

Husserl:

Bewustzijn is geen vat waar iets inzit, het is een gerichtheid juist op de wereld (die er altijd al is en je niet kan wegdenken). Je bent je altijd bewust van iets, gericht op iets.

= **intentionaliteit**, intentioneel, gericht op iets

Logica ook zo begrijpen. Wiskundige objecten maken uit van een **gerichtheid van het bewustzijn op die objecten**. Dingen verschijnen op een bepaalde manier door de intentie, door je gerichtheid. (vb prof komt binnen in auditorium, heeft bepaald idee over micro, aula..)

Nu dus een andere basis om logica te begrijpen.

- ⇒ Enige wat overblijft na abstractie is het bewustzijn van de logische objecten. Dit bewustzijn van logische objecten 'in hun zuiverheid' proberen beschrijven, los van andere wetenschappelijke theorieën, empirische factoren.

Alle fenomenen nu herformuleren, volgens fenomenologie:

Alles wat aan het bewustzijn verschijnt kunnen we nu herschrijven (niet enkel de wiskunde). Bewustzijn zit hem in de relatie tussen object en subject en die relatie moeten we proberen beschrijven. **Op welke manier is mijn bewustzijn gericht op het object/het fenomeen**. Of: Hoe zijn de structuren van het zuivere bewustzijn, die maken dat het bewustzijn is van het fenomeen (datgene wat verschijnt aan het bewustzijn).

Vb Wiskundige objecten beschrijven (niet via onze psyche) maar via structuur van het zuivere bewustzijn.

VB verliefdheid:

Pshychologisme: door je feromonen, je hersenen...

Fenomenologie: je bent verliefd, je kan het niet reduceren tot 'neuronen' (net als $2+2=4$ zo niet te reduceren valt).

Op welke manier is mijn bewustzijn gericht op het object (hier een persoon waarop je verliefd bent). Door de gerichtheid van het bewustzijn op object, gaat persoon op bepaalde manier verschijnen (verandert je werkelijkheid hierdoor).

- ⇒ Fenomenologie zal leefwereld proberen beschrijven. Hoe de wereld aan je bewustzijn verschijnt, voorafgaand aan/zonder de wetenschappelijke interpretatie.

Husserl over wetenschap:

Wetenschap objectiveert en idealiseert (maakt modellen).

Dit is goed, zo kunnen we vooruit!

MAAR probleem: wanneer wetenschap vergeet dat ze aan objectivering en idealisering doet. Het is een methode om te kijken naar de werkelijkheid en dus niet gelijk aan de werkelijkheid. Er zijn bv ook andere manieren om naar de werkelijkheid te kijken.

Vb Er is geen enkele wetenschapper die leeft volgens zijn theoriën. Die zijn objectivering hanteert om zich in het dagelijkse leven te oriënteren.

Vb lichaam van patient in labo vs lichaam van je vrienden

-> gerichtheid van bewustzijn is radicaal anders!

Vb muziek: trillingen (wetenschap) vs emotie (droevige of vrolijke muziek)

Vb water: H₂O (model, structuur van water) vs iets waarin je kan zwemmen

Vb tijd: minuut is niet als elke minuut: sommige lijken lang voor ons, sommige niet. Kan je niet wetenschappelijk benaderen, wel als gerichtheid van bewustzijn.

⇒ Wetenschap is belangrijk maar komt pas in tweede instantie

⇒ **Conclusie Husserl:** Het bewustzijn is al gericht op de wereld, die op een bepaalde manier verschijnt aan het bewustzijn.

Vb we horen geen losse geluiden maar wel vloeiende muziek, dat is de wijze waarop het bewustzijn de wereld ervaart

Heidegger

Heidegger inspireert zich op Kierkegaard en Husserl

Achtergrond info over Heidegger's filosofie:

Hij onderzoekt de filosofie van het zijn: Wat betekent het 'zijn'.

Vb Is dit permanent of continu aan het veranderen?

Vb wat voor entiteit is de markt?

Vb bestaat geld echt of is het een construct in ons hoofd?

Schrijft het boek 'Sein und Zeit':

Gaat over revolutionaire manier van het nadenken over het zijn.

Van alle dingen die er zijn, is er een zijnde met speciaal statuut. Dat is de mens.

Existentie: De mens verhoudt zich tot zijn zijn. De mens kan het iets schelen dat die er is. De mens moet dus een houding aannemen, moeten met zijn bestaan iets doen.

- Link fenomenologie:

Fenomenologie: dingen verschijnen aan ons op manier waarop ons bewustzijn er op gericht is/ onze intentie.

Heidegger: We hebben een verstaan van de dingen.

De mens verhoudt zich tov zijn zijn. Elk mens heeft dus al een bepaald verstaan van zijn zijn/bestaan.

➔ Vertrekken van het feit dat mensen een verstaan hebben van het zijn.

- Niet voor gekozen te zijn.
Voor het zijn hebben mensen niet voor gekozen. We zijn 'geworpen' in het zijn.
Niemand koos ervoor.
Nu moet je dit opnemen en er iets mee doen. Kiezen hoe we willen zijn.

- Hoe verstaan we het zijn (Dasein) nu al? Wat zijn de structuren van het zijn?

Bevindelijkheid: wij gaan om met de werkelijkheid, niet als neutrale wetenschapper, maar juist met een gerichtheid, een bepaalde gestemdheid. We zijn niet emotioneel neutraal. (link fenomenologie)

Tijdelijkheid: ons zijn is gericht op de toekomst. Mens gaat zich voortdurend spiegelen aan de toekomst en gaat daarop zijn zijn baseren.

De mens is een '**in de wereld zijn**': Het Dasein is betrokken op de wereld. We zijn niet eerst op ons zelf om dan de stap te zetten naar de werkelijkheid (vb vat van bewustzijn). We zijn altijd al in de wereld, altijd al gericht op de wereld (link fenomenologie).

Mit sein: Het Dasein is betrokken op anderen. Dit is altijd zo. Onze manier van in de wereld zijn, ons verstaan van de dingen is gekenmerkt door het mit sein. We herkennen altijd al de aanwezigheid van anderen. Anderen zijn altijd aanwezig.

Vb taal: zitten andere mensen in, iedereen spreekt die

Vb je komt lokaal en licht brand, iemand was er voor jou

Vb diploma halen heeft zin door de anderen, anderen leggen je die eisen op.

Heidegger laat zien hoe fundamenteel dit is.

VB We hebben geen toegang tot elkaars geest, hoe zijn we zeker dat de andere een mens is zoals jou?

Dit is onzin, want anderen zitten altijd al in je wereld gediscoteert, je hebt geen redenering nodig om te zeggen dat anderen aanwezig zijn in je leven.

Heidegger en authenticiteit:

Inzoomen op 'Mit Sein':

Dit is fundamenteel, hier begint alles, je hebt er geen redenering voor nodig. We weten dat de aanwezigheid van anderen overal aanwezig is.

Op welke manier zijn anderen nu aanwezig in wat je doet (Mitsein)?

- Wie die anderen zijn weet je niet. Manier waarop anderen aanwezig zijn is anoniem. Het is onpersoonlijk.

VB Je gebruikt de taal die 'men' gebruikt. Met wie je taal deelt is anoniem, weet je niet.

Vb 'Men' heeft het licht in de aula al aangedaan.

Vb ik heb de muzieksmaak die 'men' tegenwoordig luistert, lijkt mss persoonlijk is het niet want als je 200 jaar geleden leefde luisterde je naar andere muziek.

Vb hand geven is hoe 'men' elkaar begroet in deze maatschappij

Vb publieke opinie is opinie van 'men'

- Het is niet ik tov de anderen. Je bent deel van de anonieme massa, als je inauthentiek denkt of handelt.
- Anderen zullen er altijd zijn. Het is onvermijdelijk, er zou geen sociaal leven zijn zonder het 'mit sein'.

⇒ **'Das Man'**, het men is aanwezig in alles wat we doen. Het anonieme, het onpersoonlijke zit in alles wat we doen.

Inauthenticiteit:

Hoewel het mit sein onvermijdelijk is, is belangrijk dat er meer is dan enkel dit. Je niet in alles door 'men' te laten leiden/ inauthentiek te zijn. Er treedt een soort middelmatigheid in wanneer het Dasein zijn eigen existentie niet vormgeeft, maar zich laat leiden door anderen.

Dit inauthentiek zijn, laten bepalen door wat men denkt is een keuze. Is een keuze van hoe je in het leven wil staan. (mss onbewust maar wel keuze)

Vanaf je je bewust bent van die keuze, ben je een stap dichterbij authenticiteit.

⇒ Doen wat 'men' doet is **inauthentiek**.

Authenticiteit

Wat is de authenticiteit dan?

Hiervoor kijken we naar andere een dimensie in mens: **'sein zum tode'**, zijn tot de dood:

- Heidegger probeert de confrontatie met de dood op een ontologische manier te beschrijven:

Dus **confrontatie met de dood** is **confrontatie met je eigen leven/je Dasein** en dus met hoe je dit invult, welke keuzes je maakt.

Hoe?

In alle dingen die je kan doen, kan je je laten leiden door de anderen. Maar 1 iets kan je onmogelijk overlaten aan anderen: sterven. Dit moet je zelf doen.

→ Bij de dood wordt je gedwongen om het zelf te doen, **gedwongen tot authenticiteit**. De dood haalt ons dus weg van ons 'mit sein'.

Tijdens je leven kom je ook in confrontatie met je eigen dood, wanneer je met de dood van een ander geconfronteerd wordt. Je wordt dan dus ook geconfronteerd met je authenticiteit, hoe wij ons verhouden tov ons zijn.

Voorbeeld: Je hebt de confrontatie met dood van familielid, je zegt alles af, dus je verzet je eigenlijk tegen wat 'men' doet. Dat doet er op dat moment niet toe.

- Waarom is het zo confronterend?

Negatieve gevoel is niet gewoon schrik (heb je voor een object, object weg, schrik weg). Het is een angst (heb je voor het niets, in relatie tot de dood). **Angst** kan je niet wegnemen, oplossen.

Gevolg:

Mensen gaan dus angst **ontvluchten** door zo weinig mogelijk aan de dood te denken. Zo leven wij moderne mensen nu. (vb doden ver uit het zicht begraven, kort rouwen, over onbenullige zaken praten bij begrafenis, praten zoals 'men' praat...)

Zo **vermijden** we **te denken aan ons 'dasein'**, aan ons zijn.

Heidegger: echt wegduwen doe je nooit.

Je kan je leven vol met activiteiten vullen om je angst te ontvluchten maar daarmee is dood niet weg, hij juist fundamenteel aanwezig.

Vb op gehaaste manier in leven staan, leven vol activiteiten: dit doen we omdat we weten dat dood er is en we nu veel moeten doen. We maken dus keuzes, leven op gehaaste manier, vanuit het idee van de eindigheid van het leven/de dood. Het is een inauthentieke manier om gestalte te geven aan de eindigheid van de wereld.

Eigenaardig:

Zijn tot de dood is fundamenteel aan ons mens zijn maar tegelijkertijd leven wij mensen alsof er geen dood is.

Onsterfelijkheid

Onsterfelijk zijn lijkt de droom.

Heidegger: lijkt hem verschrikkelijk. Want niets heeft nog betekenis. Keuzes maken niet uit, hebben geen betekenis. Dood dwingt je keuzes te maken en betekenis aan je leven te geven en je eigen unieke leven te hebben.

Vb relatie met wie je kinderen maakt, studiekeuze

⇒ Denk dus aan de dood als iets gangbaar, niet aan iets dat op het einde komt. Het is in alles aanwezig. De dood is een baken, een einder.

Echt authentiek zijn is dus: **erkennen dat dood overal aanwezig** is en op die manier te **leren 'ik' zeggen**. Leren **bewuste keuzes te maken**, door te weten dat de dood er is en het een belangrijke keuze is, eentje die jouw leven uniek maakt.

Dood in de filosofie

Vraag naar de dood is al heel lang een belangrijk thema in de filosofie.
Meeste filosofen gaan het relativeren zodat we erdoor niet verlammen.

Plato: stelde dood voor als iets positief. Plato meende dat er een ideeënwereld was. Onze ziel is in de ideeën wereld. Voor onze geboorte zijn we daar en na de dood. Filosofie is een focus op ideeën en kom je los van de werkelijke wereld naar de ideeënwereld. Al een beetje sterven.

Epicurisme: genot ervaar je door angsten weg te krijgen. Wat je dan bereikt ervaar je als geluk. Dus epicurus wil onze angst voor de dood wegnemen. Je moet niet bang zijn want je komt het nooit tegen. Als jij er bent is er het niet, als er het is ben jij er niet.

2. Ethische theorieën

De gift

Ontdekking

Malinowski: belangrijke socioloog

Stammen wisselen objecten met elkaar uit

Zat iets achter! Was niet gwn handel drijven

Speciaal:

- Was niet makkelijk, waren grote afstanden dat ze moesten afleggen

- Halskettingen in ene richting, armbanden circuleren in andere richting
- Waren 'gegenderd', vb vrouwelijke objecten moesten door mannen gedragen worden
- Was een ritueel rond, werd veel belang aan gehecht
- Waren regels aan verbonden
- Halsketting mag je niet houden, moet je ook doorgeven aan volgende stam
- Stamleider kreeg gezag en respect door het uitvoeren van dit ritueel
- Dit ritueel was nodig om de vijandigheid tussen de volkeren te verminderen

Analyse Malinowski:

Is subtiele manier om oorlog te vermijden en allianties aan te gaan.

Verder onderzoek:

Marcel Mauss:

Schreef boek over de gift. (Was opstapje na zijn onderzoek van contracten)

Wat is de gift?

≠ Vrijgevigheid, niet weggeven uit generositeit

≠ Economisch transactie, geen premoderne ruilhandel

Economische transactie: je wil bepaald goed verwerven, je ontvangt iets en geeft meteen geld in de plaats. Niet om relaties te verwerven

= Is een soort cirkelbeweging van goederen waardoor **stabiele relaties** worden bevestigd. Draait niet rond het goed/het object, het gaat over de giften die zorgen voor relaties/banden.

Vb gift niet aanvaarden is eigenlijk zeggen: ik wil geen relatie met u. Dit maakt het spannend want je weet niet of het aanvaard zal worden en er een stabiele relatie zal ontstaan.

Vb zelf bij relatiegeschenken bij bedrijven

Waarom lijkt iets op het spel te staan?

Gedachte is dat de ziel, het spirituele principe van een volk in de gift zit.

Dus vb armbanden weigeren is weigeren van objecten waar spirituele principe, 'geest' van het volk inzit.

-> geen gebruikswaarde maar **symbolische waarde**

Vastelling:

Stelt vast dat gift fenomenen in veel soorten culturen aanwezig zijn. Vaak gelden gelijkaardige praktijken en regels. Het is een **universeel** fenomeen.

Is wel wat verloren gegaan in moderne samenleving, maar heerst er toch nog tot op zekere hoogte.

Vb Geschenken, cadeaus

- Er wordt veel gegeven waar je niet op zit te wachten, maar je zou het nooit weigeren, dat kan je niet maken, zou heel brutaal zijn.
- Er moet een uitwisseling zijn, want lijkt anders dat je in de schuld staat, maar je mag niet hetzelfde geven, moet iets anders zijn. Moet gelijkaardige waarde hebben maar mag niet hetzelfde zijn. Anders lijkt het dat je vorig cadeau niet wou.
- Er moet wat tijd tussen zitten, mag niet meteen, lijkt anders dan je de asymmetrische verhouding niet wil.

Eigenschappen volgens Mauss:

- Is iets typisch **menselijk**, vind je niet bij dieren -> van natuur naar cultuur -> drempel van de cultuur
- Het is een totaal sociaal feit: het is **totaal**, de hele samenleving is betrokken (vb hele stam betrokken) en alle aspecten van de samenleving zijn erin betrokken (iets religieus, iets politiek, iets militair...) speelt dus centrale rol.
- Gift als **fundament** van de samenleving
Nu niet meer zo centrale rol in onze samenleving.
Hierdoor is onze samenleving in crisis omdat we niet meer echt samenleven.
Model van giftgeven zou terug zorgen voor stabiele relaties in onze samenleving.

Schrik Mauss:

Gift niet meer zo veel in onze samenleving. Dit heeft effect op onze relaties en dus de samenleving. Gevaarlijk!

Kritieken:

- Mss is nu wel nog veel aanwezig, is hoe je het bekijkt vb goeiedag zeggen
- **Liberalen:**
Verdedigers van de markt wijzen op iets anders:
Markten en handel leiden ook op een bepaalde manier tot vrede. Wat je vroeger militair kon verwerven kan je nu door handel te drijven, kan je nu op een vreedzame manier.
➔ Wereldmarkt als instrument voor wereldvrede.

Laten schaduwzijde zien van de gift. Je kan vijandschap ontmijnen ofwel kiezen voor stabiele relaties. Er moet keuze gemaakt worden, ofwel partner ofwel vijand.

Liberale filosofen: marktgebeuren is belangrijk voor hoe we omgaan met het vreemde. Als we enkel de relatie vormgeven via giften heeft dat ook een potentiële schaduwzijde.

Soorten giften

Lévi-Strauss

Antropoloog

Schreef boek over **verwantschapsverhoudingen** (=familiebanden)

In onze westerse, moderne samenleving zijn die verhoudingen eenvoudig, want het gaat om weinig mensen.

De regels zijn duidelijk, je mag met iedereen trouwen behalve met naaste familie.

Potentiële partners zijn er velen! (zelfs zelfde geslacht)

In andere culturen:

Heel complex, veel regels met wie je relatie mag aangaan.

Veel verschillen onder culturen

Overlap: incest mag niet

Hoezo overal:

- Biologisch? Nee

Vb als je het niet zou weten, kan het gebeuren

Vb we weten dat dit voor afwijkingen zorgt, maar is geen overtuigend argument

want niet iedereen weet dit, veronderstelt wetenschappelijk inzicht wat niet elke cultuur heeft

- Cultureel? Ja

Belangrijkste uitwisseling tussen groepen/stammen zijn vrouwen.

Je moet de vrouwen uit je eigen stam wegschenken.

Daarom insectverbod. Anders geen relaties, vrede.

Potlach:

De gift is een ritueel om spanning te ontladen. Spanning lost zich op, relatie stabiliseert als de uitwisseling heeft plaatsgevonden: gift en tegengift.

Als je nu zo een grote gift geeft, dat de andere die onmogelijk kan teruggeven, zal je de andere groep eigenlijk vernederen en daardoor ook onderworpen.

Zo krijg je hiërarchische verhouding tussen groepen op een 'vredevolle' manier.

Niet door oorlog of geweld maar via giften.

Vb Kwakiutl

Het leven als gift van God:

In heel wat culturen is het idee dat bestaan zelf een gift is.

Het feit dat we leven hebben we niet aan onszelf te danken, het is aan ons gegeven.

Vaak wordt God dan als schepper/ gever gezien.

Je staat in het krijt.

Je hebt iets gekregen dat je onmogelijk kan teruggeven.

Vb offer is manier om dit proberen terug te geven

⇒ Horizontale giften: giften tussen mensen om relaties te stabiliseren

Verticale giften: Religieuze giften: giften vanuit een niet menselijke bron en waarbij je oneindig in het krijt staat.

Gift van vorige generaties:

Relatie tussen generaties:

Ouders:

Je hebt je leven gekregen van je ouders. Zij hebben jou gemaakt.

Hoe kan je dit ooit teruggeven?

Aan je ouders teruggeven door je eigen kinderen op te voeden.

Vorige generaties:

Je hebt je leven gekregen van de generaties die aan je vooraf gingen. Zij hebben je leven mogelijk gemaakt zoals het is. Zij hebben de samenleving gemaakt tot wat die nu is.

Hoe kan je dit ooit teruggeven?

Via sociale zekerheid en pensioenen.

Deze hebben een extra betekenis buiten de economische transacties.

Je betaalt namelijk niet je eigen pensioen, maar dat doet de nieuwe generatie.

Is een soort gift van de nieuwe naar de oude generatie. Banden tussen oude en nieuwe generaties worden verstevigd en gestabiliseerd.

Maakt een gemeenschap mogelijk, wat economische transacties niet kunnen.

Opmerking:

Contrair op wat liberalen zeggen:

Zij willen de samenleving volledig op de markt, economie baseren.

Maar hier is er dus een argument dat er geen samenleving overblijft met enkel economische transacties. Want deze bouwen geen relaties en dus geen gemeenschap.

Filosofie als gift:

Filosofie is een soort van gift.

Die Griekse filosofen gebruikten de term gift nog niet maar was wel wat ze bedoelde en waar ze naar op zoek waren.

Filosofie als gift aan de mensen in de gemeenschap en erkenning/eer als tegengift. Wanneer je zal betalen, verandert de betekenis fundamenteel, de verhouding verandert want iets van de eer gaat verloren.

Vb moderne wereld: als academici spreken is dat vaak onbetaald en als iets wordt betaald noemen we dit geen loon maar een honorarium (eer).

Verkoop van kennis gaat namelijk niet. Op waarheid/kennis kan je moeilijk een tijd plakken, je kan die niet meten.

De input van tijd t.o.v. de output in kennis kan enorm variëren, is heel anders dan bij output van materiële productie. Je kan dus ook geen economische waarde op die waarheid plakken.

Sofisten:

Sofisten willen en erkenning en loon. Dit is de hypocrisie van de sofisten.

Dat gaat niet samen. Je kan van je kennis geen economische transactie maken en terwijl de giftverhouding bewaren. Door van de gift een economische transactie te maken gaat de betekenis van de gift verloren en verdwijnt de betekenis en dus de eer.

Evolutie moderne maatschappij:

Onze moderne economie is het product van betekenistransformaties, waarbij **economische transacties de plaats innemen** van wat vroeger giften waren.

Het kan om hetzelfde object gaan, maar de betekenislogica kan anders zijn.
Gift of koopwaar. Vb boek

- Relatie: bij giften ontstaan relaties, bij koopwaar niet
- Tijd: Bij giften en tegengiften ontstaat er een soort stabiliteit die doorheen de tijd kan blijven bestaan. Bij economie/kapitaal: schuld is toekomstgericht, bij schuld zal je toekomst bestaan uit geld verwerven om schuld te kunnen aflossen
- Individu: Bij giften krijgt individu een andere betekenis, wordt het een gebonden individu aan een relatie. Op de markt is het individu een soort atoom, gaat geen relaties aan denkt aan hoe hij het meest kan verdienen. Is een homo economicus.

Gevolgen:

Moderne filosofen maken zich zorgen over de instabiliteit van menselijke verhoudingen, zwakheid van onze gemeenschap, onze moderne samenleving.

Homo economicus:

Individu krijgt andere betekenis.

Relaties aangaan omdat die je van nut kunnen zijn. Zijn geen doel op zich. Is een instrumentele verhouding t.o.v. relaties. Relaties dienen te vergroting van je eigen nut.

Vb netwerken, relatiegeschenken.

Crowding out effect

Michael Sandel

Crowding out effect

Door een prijs te plakken op iets, en dus de betekenis te veranderen (van gift naar koopwaar), worden morele normen 'verdreven'. Morele normen worden geschaad en het eindresultaat is minder performant.

- ➔ Door ergens prijs op te plakken verliest de daad haar morele **betekenis**. Het is nu gewoon een activiteit om geld te verwerven.

Niet een argument tegen de markt maar laat zien dat er **limiet** op zit.

Er zijn dingen die we niet kunnen onderhevig maken aan de marktlogica.

Er is een belangrijke economische assumptie die niet lijkt te kloppen (zie 2de economische argument):

"Iets tot koopwaar maken, verandert weinig, activiteit blijft zelfde".

Anders gezegd: "Altruïsme verandert niet door prijs op te plakken. Dit kan nog steeds. (dus optelbaar)"

Dit lijkt niet te kloppen, de betekenis van activiteit is veranderd.

Vb Wie wil kan nog steeds gratis bloed geven (blijft zelfde) + wie tegen betaling wil kan ook -> meer keuzes, dus meer bloed

Voorbeeld: Crèche:

Moeilijk om je kind op tijd in crèche af te halen. Dus crèches hebben probleem dat ouders te laat komen.

Hoe moeten crèches hiermee omgaan?

Oplossing: boeteheffing op te laat komen.

Door prijssignaal te geven zou het resultaat moeten zijn dat mensen minder te laat komen. Ze zullen hun nut proberen maximaliseren als homo economicus.

Maar wat stelden men vast: mensen komen meer te laat en mensen verontschuldigen zich minder. Men had 'recht' om te laat te komen.

Resultaat is omgekeerde dat wat we uit economische theorie zouden verwachten en ook een ongewenst resultaat is.

Voorbeeld: Bloeddonatie

Soort van giftlogica. Maar men heeft altijd bloed te kort.

Oplossing: mensen betalen. Meerdere mensen betrekken.

Maar we stellen vast dat waar je betaald wordt, is het systeem minder performant. Er zijn minder bloeddontaties en vaak ook nog slechte donaties (vb door armen).

=> volgens economische logica verwacht je beter resultaat maar het omgekeerde gebeurt.

Vb: Kernaafval

Financieel voordeel koppelen aan het feit dat er kernaafval dicht bij jouw woonplaats wordt gestockeerd.

Resultaat: was het omgekeerde dan gewild.

Uitleg: Vanuit burgerzin aanvaarden, maar met financieel voordeel lijkt het een soort omkoping.

Vb: Betaalde activiteiten

Vakbonden: Schande dat onderwijzend personeel niet betaald wordt voor schoolactiviteiten rond de uren.

Schrik: Zou kunnen dat ze het dan minder doen, ze denken dat ze iets goed doen voor school i.p.v. extra betaald worden.

Vb: Jeugdbeweging

Eerder minder dan meer zullen het doen als je ervoor betaald wordt, dan zullen ze mss eerder andere studentenjobs kiezen

Vb: Line standing

Iemand anders voor jou in de rij laten staan.

Win-win: armeren kunnen iets verdienen en rijken/lobbyisten winnen tijd.

Maar: gevaarlijke logica: je verandert betekenis van het congres, toegang onderhevig maken aan anderen die betaald worden, dan waardeer je die instelling volgens een economische en dus andere niet gepaste logica ((voor iedereen toegankelijk).

Corrumperen: iets waarderen aan standaard die eigenlijk niet gepast is.

Vb: Jacht

Oplossing: als jagers betalen dan leeuwen kweken en daarop mogen ze jagen.

Businessmodel dat uiteindelijk beter is voor de leeuwen (geld gebruiken voor leeuwen).

Maar: door zo een business op te zetten maak je bepaalde categorie van leeuwen koopbaar om op te jagen. Daarmee dreig je de betekenis van de leeuw af te tasten. Heeft effect op alle leeuwen.

Economisch argument**1ste economische argument:****Summers:**

“We all have so much altruism in us.”

Als we ons op egoïsme kunnen beroepen i.p.v. het altruïsme dan kunnen we ons altruïsme beter sparen voor gevallen waar het echt nodig is.

Sandel:

Altruïsme is niet schaars op manier waarop economische middelen schaars zijn. Het is een eigenaardig goed.

Door het altruïsme te sparen dreig je het te vernietigen. Je moet het juist cultiveren, er iets mee doen. Onze capaciteit op moreel gedrag vergroot precies door zich moreel te gedragen.

Voorbeeld liefde: liefde opsparen voor momenten dat het nodig is. Maar liefde kan juist alleen meer groeien door het meer te bedrijven. Je moet er juist iets mee doen om het in stand te houden of zelfs te expanderen.

Voorbeeld: Vaak zelfde mensen in jeugdbeweging, die bloed geven, studentenvereniging... Moreel gedrag vergroot enkel door je moreel te gedragen.

2de economische argument:

Economisch argument:

Motivaties zijn optelbaar. Twee motivaties kunnen naast elkaar bestaan. Zowel intrinsiek gemotiveerde als extrinsiek gemotiveerde aantrekken.

Sandel:

Dit klopt niet: Zowel intrinsiek gemotiveerde als extrinsiek gemotiveerde aantrekken werkt niet. **Intrinsieke motivatie wordt ondermijnd door de betekenisverandering van de daad.**

Vb bloed: tegen betaling maken: zowel mensen die intrinsiek gemotiveerd zijn en degene die extrinsiek gemotiveerd zijn kunnen nu bloed komen geven.

Dit is niet zo! De intrinsiek gemotiveerden komen niet meer omdat de betekenis van de daad veranderd is.

Conclusie

Er is een probleem als we marktlogica toepassen op al deze gedragingen, we gaan hiermee het moreel gedrag vermijden en ondermijnen.

Heeft opnieuw te maken met een betekenisverandering door moderne economie: Betekenisverandering van intrinsieke (vrijwillig, voor de daad het doen) naar extrinsieke motivatie (voor het geld het doen). Aantal zaken waarvoor we intrinsiek gemotiveerd zijn staat onder druk, want er worden steeds meer dingen extrinsiek.

Vb bloed: bloedgeven met intrinsieke motivatie vs. met extrinsieke. Door de extrinsieke geef je mss minder bloed omdat er iets anders is waar je meer geld mee kan verdienen.

Er zijn natuurlijk domeinen waar het wel efficiënter is als iets tegen betaling is, maar dit is dus niet het geval in domeinen waar moraal een belangrijke rol speelt. In dat geval is

het beter morele motivatie te laten spelen i.p.v. economische motivatie. Moraal is efficiënter dan markteconomie in dit geval.

Ethische theoriën

Definitie:

Ethische theorieën: theorieën die uitleggen wat moreel is: wat is goed om te doen? En theorieën die ons helpen juiste beslissingen te maken.

4 grote ethische clusters van theorieën:

Consequentialisme: die handeling is goed die de beste gevolgen met zich meebrengt.

Deontologisch: kijken naar intrinsieke kwaliteit van de handeling, wat de gevolgen ook zijn

Deugdedthiek: Welk soort persoon moet je zijn, welk soort mens

Zorgethiek: kijken naar relaties

Utilitarisme:

= consequentialistische theorie

= Komt vaak overeen met economische manier van redeneren

= Jeremy Bentham als grondlegger

Idee utilitarisme:

Mensen proberen pijn te vermijden en streven genot na. Dit is wat mensen drijft, hoe mensen functioneren. Dit is iets waar we rekening mee moeten houden als we beslissingen nemen (vb politiek).

Ethiek hierop gebaseerd:

De standaard van goed & kwaad baseren we op het idee dat mensen pijn vermijden en geluk nastreven.

Hoe handelen? Wat is moreel goed of kwaad?

1/ Handelen zodat zoveel mogelijk mensen een zo groot mogelijk geluk ervaren.

"nutsmaximalisatie"

= Totale nut maximaliseren.

= Koste/baten analyse maar volgens geluk/ongeluk, plezier/pijn

Vb 100 euro geven aan een arme is beter dan bij rijken houden
Want die arme haalt er meer geluk/nut uit dan de rijke er pijn van ondervindt.
Geluk toevoegen aan wereld -> morele goede daad

Deze gedachte was revolutionair!

Toepassingen:

- Strafbeleid:
Straf was lang een soort wraak. Daardoor waren er gruwelijke straffen.
Bentham verwierp dit. Wie haalt hier eigenlijk genot uit?
- Inzetten op preventie: meeste geluk door misdaden te voorkomen
Rehabilitatie: crimineel terug in samenleving brengen zorgt voor grootste geluk.
- Belastingen, herverdeling:
Kleine pijn bij rijken, groot geluk bij armen. In totaal meer geluk voortgebracht.
- Recht op scheiding:
Waarom 2 ongelukkige mensen in relatie laten?
Kans op nieuw geluk moet kunnen benut worden.
- Homoseksualiteit:
Waarom niet. Groot geluk voor homoseksuelen, kleine pijn van conservatieven
- Vegetarisme:
Geen pijn bij dieren
- Panopticum:
Zo zou volgens Bentham een gevangenis eruit moeten zien.
Bewakers zien gevangenen maar niet omgekeerd. Gevangen gedragen zich alsof ze altijd bekeken zijn, maar is dus niet altijd zo. Niet altijd bewakers nodig => efficiënt + Zo gaan ze zichzelf disciplineren.

=> Groter geluk, gevangenis wordt betere plek
 - Volgens Bentham dit ook best toepassen in fabrieken, scholen, ...
 - Mening huidige samenleving: We kijken er anders naar:
"Big brother is watching you", totalitaire samenlevingen als stalinisme gebruiken dit systemen.
Iedereen zal meer binnen de lijntjes kleuren, er zal minder creativiteit zijn. Is dit bevorderlijk?

2/ We kijken naar geluk en dus meer bepaald naar de **nutsgevolgen** van een handeling.
Een handeling zal goed zijn als nutsgevolgen goed zijn
Eindtoestand proberen inschatten en die eindtoestand moet nut maximaliseren.

Je kijkt dus niet naar intenties. Vb iemand helpen om beloning te krijgen, maakt niet uit. Als het gevolg, het eindresultaat maar goed is.

Gevolgen van theorie:

- Nutscalculus:
 - Soort van "wetenschappelijke ethiek" voor Bentham:
 - Wetenschappelijke manier om oordeel te vellen vb om een beleid.
 - Tegenwoordig: nog meer geluksmeting mogelijk
 - Voorbeeld: Bereidheid om te betalen voor iets is soort van maatstaf voor nut en dus ook geluk Dus (5 pond voor ene object en ook voor andere objecten: dan zijn objecten gelijk)
- Geen taboes:
 - vb Liegen mag, als het zorgt voor groter geluk. Is niet altijd zo!
 - Liegen kan de enige moreel juiste handeling zijn (is dus niet zelfde als zeggen liegen is slecht maar kan soms goed zijn als het voor betere resultaten zorgt)
 - Vb folteren: als je hierdoor voor groter geluk kan worden vb terreuraanslag tegengaan dan is folteren de enige juiste morele handeling, niet folteren zou fout zijn.

Kritiek met als gevolg evoluties in het utilitarisme:

1/ Kan je geluk meten?

Met wiens geluk allemaal rekening houden? Allemaal zelfde gewicht geven?

=> utilitarisme is moeilijk toe te passen

Voorbeeld: Ford:

Probleem: markt vroeg om kleine wagens door oliecrisis.

Amerikaanse autobouwers zien hun markt krimpen, Europese bouwers nemen de overhand.

Ford wil supersnel nieuwe auto en dat gaat gepaard met constructiefouten.

Er gingen meer ongelukken zijn, door de hogere kans op ontploffen.

Ze hadden uitgerekend hoeveel het meer ging kosten om model nog te veranderen. 11 dollar per wagen.

Management zei nee.

Argumentatie Ford:

- Geen wet geschonden
- Berekening: Grootste geluk/efficiëntie volgens utilitarisme
Goedkoper om het zo te laten met als gevolg x aantal ongevallen en x aantal doden dan aan te passen met 11 dollar per auto. Geld op mensenlevens plakken! Op gewonde snap je nog als schadevergoeding, maar op een dode een prijs plakken is andere zaak.
- Het klopt utilitaristisch maar is het wel ethisch?

Kritiek:

Dit is soms niet ethisch.

2/ Is geluk vergelijkbaar?

Utilitarisme:

Geluk van individu A is gelijk aan individu B. (voor boer of koning gelijk)

-> typisch liberaal standpunt

Liberale samenleving:

Individuen moeten zelf invulling geven aan hun leven.

Staat of ook filosofen mogen niet voor individuen kiezen.

Individuen kiezen zelf wat hun geluk brengt. Dus geluk enkel kwantitatief niet kwalitatief beoordelen.

Kritiek:

Moet je toch niet ergens onderscheid maken in soorten geluk?

Vb geluk bij les wijsbegeerte vs geluk door feestje voor studenten

-> is dit wel gelijkwaardig?

John Stuart Mill (liberalist en utilitarist):

Kunnen we alle vormen van geluk gelijkstellen?

Is eigenlijk onaanvaardbaar, zou waarde van kunst, wetenschap... ondermijnen

Oplossing:

Wil niet dat overheid voor ons onderscheid maakt (typisch liberalistisch), dus vraagt het aan de mensen zelf (vb die beide gelukken meemaakte). "test of the competent Judge" enige competente beoordeelaar is het individu zelf.

Vaststelling (na test met grote steekproef): meeste mensen zullen verschil zien in kwaliteit bij geluk. Op die basis kan je besluiten dat je kwaliteit ook in rekening moet brengen.

! Was belangrijk argument in 19e eeuw. Heeft utilitarisme gered, want hier kwam veel commentaar op!

"better to be a human dissatisfied than be a pig satisfied"

3/ Wat is geluk eigenlijk?

Utilitarisme:

Volgens Bentham, oorspronkelijk utilitarisme: Geluk = genot, plezier (hedonistische gedachtegoed)

Kritiek:

Nozick:

Nozick komt zich hier sterk tegen

Ontwikkelt gedachte-experiment:

Stel er bestaat een machine. Als je erin bent dan ervaar je het opperste geluk (vb vorm van drugs zonder nevenwerkingen).

Als wat Bentham beweert klopt, dan zouden mensen ervoor kiezen altijd in machine willen zitten. Maar dit zou niemand willen.

⇒ Volgens Aristoteles, Nozick = gelukt zijn, doel bereiken vb hard studeren, sporten...

We willen echt geluk en dat echt beleefd hebben, vb via wat we ondernomen hebben.

⇒ Benthams idee van geluk is te simplistisch voorgesteld, mensen kiezen niet noodzakelijk voor de gemakkelijkste optie, kiezen voor iets zinvol.

Oplossing:

Utilitarisme redden door de kritiek van Nozick te integreren

Het klopt natuurlijk dat mensen soms keuzes maken die keuzes lijken te zijn voor pijn, voor het moeilijke (dat dan wel zinvol is)

Vb zorgen voor gehandicapt kind

We stellen dus het utilitarisme bij, er komt een nieuwe variantie:

Preferentie-utilitarisme: nu maximaliseren we niet het genot, maar de preferenties (dat kan geluk of iets anders zijn).

4/ Handeling per handeling kijken?

Act utilitarisme, oorspronkelijke utilitarisme: kijken naar de act/de handeling en naar de gevolgen ervan. Geval per geval, handeling per handeling kijken.

Kritiek:

Elke handeling is apart en moet je opnieuw beoordelen. Levert dit op lange termijn wel voor het beste resultaat?

Vb leugentje om bestwil: als leugen uitkomt is dat mss op lange termijn niet het beste resultaat

Vb auto sjoemelsoftware: liegen t.o.v. consument. Als dit uitkomt dat is eindresultaat slechter dan het geweest zou zijn.

Oplossing:

Regel-utilitarisme:

Kijken naar de gevolgen van **regel** i.p.v. gevolgen van een handeling.

Voordeel ervan is dat het vereenvoudigend is. Je moet maar 1 keer nadenken over de regel, niet handeling per handeling. Eens regel is beslist pas je die dan consequent toe. Regel hanteren niet omdat dat moreel het beste is maar omdat dat betere gevolgen tot stand zal brengen.

Vb bedrijf kan kiezen om altijd de waarheid te vertellen aan consumenten dat op lange termijn voor grootste geluk zorgt. Er zal vertrouwen komen.

Vb 'eerlijkheid duurt het langst'

Voorbeeld: Socrates:

Is regel utilitaristische beslissing. Hij past de regel toe, kijkt niet geval per geval, waar het in zijn individuele geval, waar hij onterecht veroordeeld is, beter is de bewaking om te kopen. Eigenlijk is het beter regels te hebben in de samenleving, die voor orde zorgen, zelfs al zijn regels niet helemaal rechtvaardig.

Kritieken (zonder reeds een aanpassing of nieuwe variant)

1/ Hoe ver ga je in dat utilitarisme?

Utilitarisme:

Peter Singer:

Gaat ver in utilitarisme. Herverdeling zou zeer ver moeten gaan. Eigenlijk zou je tot punt moeten komen waar pijn van 'rijken' gelijk komt te staan aan geluk van de 'armen'. Als je utilitarisme doortrekt is dit het juiste om te doen.

Is wel extreme belastingheffing!

Kritiek:

Reactie economen: zorgt voor contraproductieve effecten

Bijna niemand verdedigt dit, lijkt onhaalbaar

2/ Utilitarisme is niet altijd van toepassing:

Utilitarisme:

Utilitarisme is goed van toepassing in instituties en organisaties,

Vb welvaartsbeleid, waar steken we ons geld best in...

Kritiek:

Maar utilitarisme is niet goed in 'hoe moet ik leven', 'welk geluk moet ik nastreven'.

3/ Utilitarisme wil collectieve nut maximaliseren, maar kijkt niet naar de individu.

Kritiek:

Wij hedendaagse mensen hechten juist heel veel belang aan waarde van individu en gaan niet akkoord met het idee om een individu op te offeren voor de gemeenschap.

Onze morele intuïtie is niet akkoord, maar utilitarisme begrijpt dit niet. Ethische theorieën zijn pogingen om in theorie te gieten wat onze intuïties zijn. Als onze intuïtie botst met deze theorie dan is er misschien iets mis met de theorie.

Vb 1% van bevolking slaaf maken, kan beter zijn voor totale bevolking die geen stomme taakjes meer moet doen.

Vb gladiatoren: paar individuen voor de leeuwen gooien zorgt voor genot van 10.000 kijkers

Dit is natuurlijk onaanvaardbaar.

4/ Kan leiden tot een nutsverdeling die onrechtvaardig lijkt:

Utilitarisme:

Een bepaalde som geld representeert niet hetzelfde geluk of nut voor verschillende mensen. Elk mens heeft persoonlijk nut/geluk en daarnaar maak je verdelingen.

Kritiek:

Dit kan leiden tot contra-intuïtieve resultaten.

Voorbeeld: erfenis schenken volgens utilitarisme

Kind 1: snel tevreden

Kind 2: gehandicapt

Kind 3: heeft veel ambities maar veel noden (in buitenland studeren, bedrijf opstarten...)

Volgens utilitarisme: alles naar kind 3

Dit wringt met ons spontaan rechtvaardigheidsgevoel -> verdeling zit fout!

5/ Speciale relaties

Moet je prioritair je eigen kinderen ondersteunen of andere kinderen?

Utilitarisme:

Dakloze kinderen zouden blijer zijn dan je eigen kinderen, maar dit is opnieuw contra-intuïtief

Kritiek:

Er is zoiets als een speciale band, relatie met je kind. Je hebt er een speciale verantwoordelijkheid voor.

6/ Er zijn limieten aan utilitarisme

Voorbeeld:

Korczak: Zorgde voor weeskinderen

Koos ervoor mee te gaan naar concentratiekamp ookal kon hij vluchten.

Utilitarisme: juiste optie was niet in de trein te stappen en je eigen leven te redden en evt. zelfs nog hulp bieden aan andere kinderen (grootste geluk)

⇒ Er zijn limieten aan het utilitarisme, er zijn zaken dat wij aanvoelen als moreel en utilitarisme niet kan uitleggen.

7/ Utilitarisme kan nog niet alles verklaren

Trein voorbeeld:

Scenario 1:

Je kan hendel overhalen om van 5 naar 1 spoorwerker te gaan.

Utilitarisme: hendel overhalen

Ethisch: meestal ook ja

Scenario 2:

Je kan een dikke man naar beneden duwen en trein laten stoppen.

Utilitarisme: ja

Ethisch: nee

⇒ Hoezo komt in scenario 2 het utilitarisme en de ethiek niet meer overeen?

Wat is moreel gezien het verschil?

⇒ We kunnen nu best naar andere theorieën kijken.

Deontologie

= wat iets goed maakt is niet het gevolg maar de handeling zelf

= handeling kan juist of fout zijn, los van de gevolgen (vb liegen = fout)

= Kant als grondlegger

Idee: wat is goed of slecht?

Kijken naar de intentie

Gevolgen van handeling, ongewenste neveneffecten kan je niet controleren. De gevolgen hangen af van toevalligheden en dus kan je niet op basis van die gevolgen een handeling definiëren als goed of slecht.

Je kijkt dus naar de handeling, de **intentie**. Ookal zou die slecht gevolg hebben de (goede) intentie telt.

Kijken naar het subjectieve, naar de mens:

Om naar de intentie te kijken, kijken we dus naar de mens zelf.

Kant wil een fundamentele verandering (= **copernicaanse revolutie**) brengen in ons denken over de wetenschap en moraal:

Boeken Kant:

1/ wou laten zien dat fysica & wiskunde gegrond/zinvol waren en dat theologie geen wetenschap is.

2/ Ethiek

3/ Kunst: wat betekent het als we iets moois vinden

1/ Wetenschap (bespreken we niet)

2/ Moraal:

Om te bepalen wat goed is keek men ook naar de werkelijkheid. "Is iets natuurlijk/komt iets voor in de natuur dan is het goed". "Wat God geschapen heeft is goed".

Kant:

Niet naar objectieve wereld kijken maar naar **subjectieve**, naar de mens.

Enkel daar gaan we iets vinden dat intrinsiek is, want die objectieve wereld is relatief (vb nieuwe soort gevonden, plots wel homoseksualiteit ook in de natuur...). Niets is intrinsiek altijd goed in de natuur dus kijk je best naar de mens, meer bepaald de goede intentie van een handeling van de mens. Die kan absoluut in plaats van relatief zijn. Die is intrinsiek goed als je wil handelen volgens de rede, op een redelijke manier.

Aanpak van Kant voor zijn theorie

Hij vertrekt van een feit, en gaat dan terug redenerend grondslagen en veronderstellingen in kaart brengen. Wat is nodig voor dit feit om te bestaan?

1/ Wetenschap:

Vertrekken vanuit het feit dat wetenschap mogelijk is

Terug redeneren: Wat zijn de mogelijksvoorwaarden hiervan?

2/ Moreel:

Vertrekken vanuit het plichtsbewustzijn (dat is een feit):

Terug redeneren: Wat moet vervuld zijn zodat plicht mogelijk zou zijn?

Moreel (goede intentie):

Drie postulaten (= veronderstellingen van feiten) aanwezig in het ethisch handelen

- **Vrijheid:**
We hebben plichtsbesef (veronderstelling) en zijn dus vrij uit plicht te handelen
- **Onsterfelijkheid & Bestaan van God:**
Op moment dat we ethisch besef hebben en ethisch handelen, veronderstellen we impliciet dat de ziel onsterfelijk is en God bestaat. Wetenschap kan dit nooit aantonen.
➔ Ethisch handelen is niet altijd gelijk aan geluk/genot. Soms is het offers maken, maar impliciet veronderstellen we dat aan het einde van de rit de morele keuze zal zorgen voor geluk.

Vrijheid: veronderstelling die moraal en de goede intentie mogelijk maakt

Mensbeeld Kant:

2 perspectieven om naar de mens te kijken. Lijken tegenstrijdig maar Kant brengt ze toch samen.

1/ Mens is een **natuurlijk wezen**, we zijn dieren. Wetenschappers onderzoeken de mens? Zoeken naar causale verbanden, proberen dingen te verklaren. Vb wat is de oorzaak van menselijk gedrag. Hierop baseren ze ethiek.

Heteronoom zijn, onderhevig zijn aan een vreemde wet (vb die van de natuur). Natuur legt haar wet dan op aan ons (vb via instincten).

Kritiek van Kant:

Door mens enkel als natuurlijk wezen te zien kan je nooit tot ethiek komen. Reden: De mens is dan natuurlijk gedetermineerd en dus niet vrij. Ook ons moreel gedrag is dan causaal gedetermineerd, er zou dan geen keuze meer liggen bij de mens zelf en dus geen ethiek. Wetenschap kan dus nooit laten zien dat de mens vrij is.

2/ Er is een andere dimensie aan de mens waarin we **vrij** zijn en kunnen handelen volgens vrije wil. Maar dit kan je dus niet met de wetenschap aantonen. Kant zegt ons wel dat die er is.

Autonoom zijn, jezelf een wet opleggen. Meer bepaald de rede legt zichzelf een wet op.

⇒ Kant zegt ons dat in beide waarheid schuilt. Dat beide waar zijn.

De praktische rede maakt het dus mogelijk de wetmatigheden van de natuur te overstijgen en te handelen volgens morele wetten of principes. De mens kan **bewust keuzes maken** daardoor is **vrijheid** mogelijk.

Wat is die vrijheid nu voor Kant?

≠ Keuzevrijheid

≠ Negatieve vrijheid, anderen moeten niet voor jou keuzes maken (vb de staat)
= het vermogen om los te komen van je natuurlijke of sociale bepaaldheid en om je door de rede te laten leiden. Je laten leiden door je plichtsbewustzijn.
= Gehoorzaam (beetje contradictorisch, paradox) zijn aan de rede (gezag van binnenuit, interne autoriteit, autonoom). Gezag van buitenaf (externe autoriteit, heteronoom, vb God) telt niet.
= de juiste ethische keuze maken

Die vrijheid is een belangrijke veronderstelling, geen bewijs!
We moeten veronderstellen dat de mens vrij is (vb in staat is iemand te helpen).
Bewijzen dat de mens vrij is dat kan niet. “Je kunt wat je behoort” In besef dat je iets behoort te doen, zit verscholen dat je dat kan doen en dus vrij bent dit te doen.

Dit is een cruciale veronderstelling:
Voorbeeld voor ons rechtssysteem:
Om iemand verantwoordelijk te stellen voor zijn daden, moet je kunnen veronderstellen dat die persoon vrij is.

Hoe nu goed handelen?

Plicht

Kants theorie is een theorie van de plicht.

Hij maakt een onderscheid tussen handelen conform de plicht vs handelen uit plicht.

Vb Niet te snel rijden

- Om boete te voorkomen
- Uit intentie, om goed te doen

Dit is het onderscheid tussen recht en moraal:

In het rechtssysteem is plicht genoeg, waarom of hoe maakt niet uit

Vb politie wil dat je <120km/u rijdt, waarom maakt niet uit

Voor moraal moet je intentie er zijn

Vb trager rijden omdat dat intrinsiek het juiste is, goed is

Imperatieven (zijn theorie)

Kant gaat op zoek naar imperatieven die zeggen hoe je moet handelen.

Er zijn 2 soorten:

1/ Hypothetisch: Als... dan..., niet universeel geldig

2/ Categorisch: gelden altijd en overal

➔ Hier zal kant naar kijken

Categorische imperatief

Op 5 manieren geformuleerd, wij kijken naar 2 ervan

Eerste formulering:

Handelen kan volgens regel die geuniversaliseerd kan worden.

Twee stappen:

1/ Er zijn verschillende opties die je kan kiezen. In elke optie volg je impliciet (ook al ben je er niet bewust van) een **regel**. Kant zal die regel expliciet maken.

Vb Korchak volgt de regel 'Ik zal altijd bij de kinderen blijven'

2/ Kan deze regel nu **universeel** worden zodat iedereen deze regel volgt?

- Kan het gedacht worden? Is de regel **niet in tegenspraak** met zichzelf?
Vb leugentje om bestwil mag -> is dit dan zelf geen leugen
- Kan het gewild worden? Is het **denkbaar** dat iedereen deze regel zou volgen?
Is de regel logisch?

Vb1: Diefstal is intrinsiek verkeerd.

Als je steelt volg je impliciet de regel dat diefstal mag. Die regel zou dan zijn 'stelen mag als je een ander ermee helpt' bijvoorbeeld. Stel nu dat die regel universeel zou zijn, op iedereen toepasbaar. Dan mag een ander dus ook van jou stelen. Maar dat wil de dief niet. Die wilt houden wat hij gestolen heeft. Als je de regel universaliseert wordt de act van stelen ondermijnd, stelen wordt nu zinloos.

➔ De dief wil dat de regel enkel voor hem geldt en dus is diefstal niet universaliseerbaar

Extra: Bij utilitarisme zou dit wel kunnen: als het meer geluk dan pijn brengt (vb Robin Hood) dan mag het. Maar dus in de deontologie werkt die logica niet.

Vb2: Stel er is een crisis, een brand in de aula. Jij wil dat eerst jezelf helpen onder de zogenaamde regel: 'In crisis eerst aan eigen veiligheid denken'.

Als de regel universeel zou zijn dan zal iedereen elkaar aan de deur verdrummen. Dat wil de egoïst niet, die wil dat hij zichzelf als eerste zet en de anderen hem ook als eerste zetten.

➔ De egoïst wil dat de regel enkel voor hem geldt, dat er in feite twee verschillende regels gelden, egoïsme is dus niet universaliseerbaar.

Vb3: Slavenhouder wil slaven maar zelf nooit slaaf zijn.

➔ Verschillende regels, niet universaliseerbaar en dus immoreel.

Vb4: Jij wil lenen en niet terugbetalen. Je belooft terug te betalen en doet het niet. Je regel is 'valse beloftes maken mag'. Als dit universeel is wordt het contradictorisch. Als dit universeel wordt dan maakt niemand nog beloftes want niemand is nog te betrouwen. Beloftes maken kan niet meer, dus een valse ook niet.

- ➔ Je kan geen (valse) beloftes meer maken, is dus geen universaliseerbare regel en dus immoreel
 - Vb5: Ford Pinto: Regel: 'het is toegestaan onveilige wagens te verkopen zonder de consument te informeren'.
- ➔ Niet universaliseerbaar, niemand zou nog een wagen kopen, uiteindelijk niet goed voor Ford. Regel die zichzelf ondermijnt.

Opmerkingen:

Vergelijking met onze maatschappij:

Dit soort ethiek heeft een relatie met onze cultuur, maakt er deel van uit.

Vb 'doe niet aan een ander, wat je niet aan jezelf zou doen'

= 'handel volgens de regel die universaliseerbaar is'

! Maar onze volkse regels zijn minder diep dan Kants theorie zelf en dus is Kants theorie nog steeds nuttig. Denk bv aan: niet alles wat jij wil, wil een ander ook, zo simpel is het niet.

Tweede formulering

Gebruik een ander niet als middel, dat is immoreel.

Anderen als middel gebruiken, is ander zijn/haar autonomie miskennen en dat is nu juist wat een mens een mens maakt.

Vb: Verkrachting is verkeerd. Dit is altijd (zie verschil met utilisme) zo, in elke context, want je gebruikt een ander als middel om jezelf te bevredigen.

Opmerkingen:

Toch gebruiken mensen elkaar

Vb bakker om aan brood te komen

Vb WG die WN'ers gebruikt

Uitleg Kant: Het is onvermijdelijk dat mensen elkaar soms als middel gebruiken, maar je mag elkaar niet 'louter' als middel gebruiken, maar moet altijd tegelijk als doel.

Je moet de menselijke waardigheid, de mensenrechten van een persoon respecteren.

Vb Brood stelen, bakker louter als middel gebruiken <-> brood betalen, waar je mensenrechten, in dit geval eigendomsrechten, van de bakker erkend.

Vb Ford Pinto: de consument wordt louter als middel gebruikt om wagens te verkopen.

Vb Het trolleyprobleem: Iemand van de brug gooien doe je niet. Dit is de man als middel gebruiken, alsof het een betonblok is die je naar beneden gooit. Hiermee schend je de mensenrechten.

! Utilitarisme kon dit niet verklaren

Het trolleyprobleem

Belang van Kants ethiek

Anders dan de utilitaristen: zij ontwikkelden een nieuw moreel criterium dat soms tot contra-intuïtieve conclusies leidde.

Kant daarentegen begint met het feit van het plichtsbewustzijn en probeert dit te ontrafelen. In die zin heeft de categorische imperatief in eerste instantie betrekking op zaken die evident lijken, zoals het verbod om te moorden, te liegen of te bedriegen. Kant levert daarmee geen nieuwe ethische geboden of verboden, maar geeft vooral een scherpe, theoretisch gefundeerde uitdrukking aan de eis om anderen te respecteren, geen uitzondering te maken uit eigenbelang, en alle mensen als gelijk te beschouwen voor de (morele) wet.

Kants ethiek is bijzonder invloedrijk geworden, wat mede het gevolg is van de filosofisch verfijnde uitwerking ervan. Vooral het **universaliseringsprincipe** is van ontzettend groot belang. Het gaat uit van menselijke gelijkheid, en breekt met de privileges van de standen (maatschappij voor de Franse revolutie). Alle mensen beschikken over dezelfde rede, en zijn gelijk onder de zedelijke wet.

Ook het **autonomieprincipe** ademt een soort van democratische geest.

De **mensenrechten** vormen een belangrijke vertaling van het principe van de menselijke waardigheid. Kant was uiteraard niet de uitvinder van de mensenrechten, maar wist deze wel in te bedden in een krachtig filosofisch kader. De mensenrechten gelden voor hem **absoluut**, en kunnen niet het voorwerp vormen van allerlei kosten-baten afwegingen, zoals in het utilitarisme het geval is. Niet het grootste geluk voor het grootste aantal is voor Kant van tel, maar wel de inherente rechten en waardigheid van de individuen. Die mogen niet ondergeschikt gemaakt worden aan een verondersteld hoger maatschappelijk nut.

Kritiek

- Kants theorie is te rigoristisch, te streng.

Voorbeeld: Is het een misdaad om te liegen tegen moordenaars die je zouden vragen of de vriend die ze achtervolgden, aan het schuilen is in jouw huis.

Kants antwoord zou mogelijk zijn dat het niet de persoon is die de waarheid zegt die immoreel handelt, maar wel de moordenaar. Maar dat zal weinigen wellicht overtuigen. De meeste mensen zullen het ongetwijfeld contra-intuïtief vinden dat een handeling (de waarheid vertellen) die leidt tot verschrikkelijke gevolgen (een moord) toch moreel juist beschouwd wordt.

Je moet dus altijd de waarheid vertellen, wat de gevolgen ook zijn.

Kants uitleg: Het gevolg van een handeling kan geen graadmeter zijn voor het moreel karakter van de handeling. Je kan per toeval een goed gevolg teweegbrengen, of een handeling uit goede wil kan botsen op allerlei obstakels, waardoor de gevolgen ervan beperkt blijven.

Kijken naar de gevolgen betekent dat mensen een enorme verantwoordelijkheid krijgen. Ze worden immers niet enkel verantwoordelijk voor hun eigen handelen, maar ook voor het wegnemen van alle obstakels die ervoor zorgen dat de gevolgen ervan niet helemaal gerealiseerd worden.

In een geglobaliseerd economisch stelsel is het bijvoorbeeld niet mogelijk om alle gevolgen van een bepaalde beslissing (b.v. een investering door een bedrijf, een beslissing over de hoogte van de rentevoet door de centrale bank, de invoering van fiscale wetgeving door een overheid) precies te voorzien. In die zin kun je die actoren niet helemaal verantwoordelijk stellen voor de eventueel negatieve gevolgen van hun (goedbedoelde) beslissingen.

- Kants ethiek **formeel is (inhoudsloos)**. Regel moet bepaalde vorm aannemen (nl universeel zijn), **het zegt niet echt wat jij moet doen**, enkel waaraan de regel moet voldoen.

Tegenargument:

Tegelijk is dat misschien ook de sterkte van Kants ethiek. Hij zegt niet precies wat je moet doen, maar ontwikkelt eigenlijk niet meer dan een procedure om bepaalde regels als immoreel te verwerpen.

Kants ethiek is daardoor ook meer **flexibel** dan het utilitarisme, waar er doorgaans één beste keuze is. De categorische imperatief sluit bepaalde zaken uit of legt bepaalde 'constraints' op, maar daarbinnen kunnen individuen verder hun leven invullen. De deontologie laat dus nog ruimte over voor verschillende toelaatbare handelingen. **Zolang je je plicht doet** (niemand bedriegen, moorden, stelen, liegen), **kan je verder je eigen gang gaan**. Je kan plezier maken, economische activiteit ontwikkelen, of gewoon een passief leven leiden.

In die zin moet ook de kritiek dat Kants ethiek 'streng' is, genuanceerd worden. Het is niet zo dat je volgens Kant geen plezier mag beleven aan een goede handeling. Het goede doen mag gerust deugd doen. Zijn punt is dat dat plezier niet het fundament is van de goedheid van de handeling. Het is niet dat plezier dat van de handeling een goede handeling maakt.

Voorbeeld: Je moet altijd de waarheid vertellen, maar vanaf je dit doet, doe je ermee wat je wil.

- **Te weinig ambitieus** (tegenovergestelde van te streng)
Vanuit Kantiaans oogpunt is **het voldoende je plicht te doen**, en je aan de regels te houden. Het kan zijn dat er aan de andere kant van de wereld, kinderen sterven van de honger, maar dat maakt jou niet minder moreel. Je hoeft geen wereldverbeteraar te zijn om moreel goed te handelen.

Een utilitaristische ethiek is in dat opzicht veel ambitieuzer: een utilitarist zou precies wel stellen dat je die kinderen moet helpen, omdat dit de hoeveelheid geluk in de wereld zal verhogen.

Kants ethiek heeft verder weinig te bieden wanneer er een conflict ontstaat tussen verschillende plichten. Hoe moet je omgaan met een situatie waarin het recht op leven tegenover het recht op eigendom staat? De deontologie erkent in principe meerdere waarden, zonder een criterium te leveren om hiertussen te kiezen. Het utilitarisme is in dat opzicht preciezer, gezien het (in theorie) altijd één beste uitkomst oplevert.

De deontologie is ook minder geschikt voor beleidscontexten, waarin vaak afwegingen moeten worden gemaakt. Zullen we de beperkte middelen bijvoorbeeld aanwenden voor de verhoging van het budget voor gezondheidszorg of van dat voor onderwijs? Het utilitarisme is in principe meer geschikt om dat soort vragen op te lossen.

- Kants ethiek maakt abstractie van iemands karakter of persoonlijkheid. (Kritiek vanuit deugdethiek)

Vanuit Kants optiek zou je kunnen zeggen dat een egoïstische persoon die uit plicht toch helpt, hoewel hij daarbij moet ingaan tegen zijn natuurlijke neigingen, beter is dan een altruïstische persoon die vanuit zichzelf spontaan de neiging heeft om te helpen, zonder daarbij een plicht te ervaren. Voor Kant is de eerste beter, voor de deugdethiek de tweede. Intuïtief zullen wellicht veel mensen voorkeur geven aan de altruïstische persoon.

- Kants ethiek is te ideologisch (kritiek uit marxisme):

Kant stelt zijn ethiek voor als universeel geldend, maar misschien geeft hij vooral uitdrukking aan de geldende waarden en ideeën van zijn tijd en zijn klasse? De heersende ideeën zijn in een bepaald tijdperk altijd de ideeën van de heersende klasse, schreef Marx. Bijvoorbeeld dat van het bourgeois individu, dat vooral bezig is met zijn individuele rechten, waarvan het eigendomsrecht het voornaamste is.

- Erkent te weinig dat mensen altijd deel uitmaken van bepaalde groepen en dat ze een speciale loyaliteit hebben (kritiek van communitaristen)

Mensen worden vaak moreel gedreven vanuit de inzet voor een heel concrete andere, en niet vanuit een abstracte eis van respect voor de universele mensheid. Het feit dat je speciale banden hebt met wie dicht bij je staat, wordt vanuit die optiek precies als heel moreel relevant gezien.

Deugdethiek

Idee

Formuleert geen criterium om handelingen te evalueren, zoals het utilitarisme en de deontologie doen. Ze focust op de handeling, maar op de **persoon**.

De deugdethiek heeft in zekere zin een **bredere** kijk op de ethiek dan de eerdere twee benaderingen. Ze vraagt welke persoon je dient te zijn, welk karakter of persoonlijkheid je dient te ontwikkelen.

Voorbeeld foltering:

De utilitarist: maakt een berekening van de totale hoeveelheid pijn en nut die dit oplevert

De deontoloog: zal rationeel beargumenteren dat folteren de lichamelijke integriteit en dus de menselijke waardigheid schaadt.

De deugdethicus: zal een heel andere vraag stellen, namelijk wat zegt de beslissing om al dan niet te folteren over je karakter? Of: als je foltert, welke impact heeft de praktijk van folteren op de ontwikkeling van je karakter? Welk soort persoonlijkheid ben je aan het cultiveren als je foltert?

Wanneer je vanuit de deugdethiek toch een handelingscriterium wil ontwikkelen, dan zou het er als volgt uit kunnen zien: 'je dient te handelen zoals **een deugdzame persoon**'.

Wat betekent het om een deugdzame persoon te zijn?

Je zou kunnen denken aan iemand waarvan je denkt dat die bijzonder deugdzam is, en je inbeelden hoe die zou handelen in een bepaalde situatie.

Voorbeeld: Denk aan Nelson Mandela, die ondanks tientallen jaren gevangenschap onder het apartheidsregime bij zijn vrijlating in 1990 niet belust was op wraak maar in de plaats een Waarheids- en Verzoeningscommissie installeerde. Tijdens zijn gevangenschap had hij al de taal en geschiedenis van de blanke Afrikaners te leren, om ermee in dialoog te kunnen gaan. Veel mensen zien Mandela als een bijzonder deugdzame persoon, als een morele inspiratiebron. Hoe zou hij handelen als hij in jouw situatie was?

Als je nu een **deugdzame persoon bent**, een deugdzame karakter hebt, dan zegt de deugdethiek **dat je spontaan goede handelingen zal stellen**, je zal handelen in overeenstemming met de deugden. Deugden zijn karaktertrekken die je hebt aangeleerd of verworven. Bijvoorbeeld tolerantie, matigheid, vriendschap, vriendelijkheid, vrijgevigheid, dapperheid, eerlijkheid, trouw, enzovoort.

De deugdethiek heeft een brede opvatting van wat mensen motiveert om goed te handelen. Er zijn **niet louter rationele argumenten** of afwegingen nodig, maar ook passies en **emoties** die deel uitmaken van je persoonlijkheid kunnen de basis zijn van je **motivatie** om moreel te handelen. Een deugdzame persoon heeft een gevoeligheid

ontwikkeld voor morele situaties: ze herkent bepaalde noden en begrijpt dat ze iets kan doen.

Vb1: Iemand die louter en alleen 'uit plicht' helpt, zullen we spontaan als minder 'goed' beschouwen dan iemand die een heel behulpzaam, eerlijk of genereus karakter heeft en spontaan helpt.

Vb2: We waarderen iemand niet louter omdat ze de waarheid spreekt, maar vooral omdat ze een eerlijk karakter heeft.

Vb3: Iemand die genereus is, zal bijvoorbeeld niet voortdurend aan het rekenen slaan of hij nu al dan niet het grootste nut voor het grootste aantal verhoogt wanneer hij een aalmoes geeft aan een bedelaar, maar hij zal spontaan geneigd zijn te helpen.

Hierin schuilt ook het aantrekkelijke van de deugdethiek. Deze gaat **niet enkel over hoe we de anderen moeten behandelen, maar over welk soort persoon we zelf moeten zijn.** Het nadeel is dan weer dat die focus op de persoonlijkheid maakt dat de deugdethiek minder geschikt is als we moeten nadenken over beleid, instituties of andere organisaties zoals bedrijven.

Aristoteles (384-322)

Aristoteles was een grondlegger van de deugdethiek.

Aristoteles: Alle dingen in de natuur zijn in beweging en streven een doel na. Niets is zomaar toevallig, maar alles heeft een functie, doel en bestemming.

Alle dingen streven hun bestemming en voltooiing na. De deugd bestaat erin om uit te munten in dat proces.

Deugdzaam mens

Het **fundamenteel doel** van de mens is een goed leven te leiden en gelukkig te zijn. Voor Aristoteles betekent 'gelukkig' zijn eigenlijk '**gelukt**' zijn, namelijk uitblinken en floreren als mens. In het Grieks wordt geluk '**eudaimonia**' genoemd.

Wat is uitblinken als mens?

Volgens Aristoteles kan de mens gedefinieerd worden als een wezen dat 'logos' bezit, d.w.z. het vermogen om te spreken en **redelijk te denken**. Een deugdzaam mens is iemand die dit vermogen zo volmaakt mogelijk realiseert, door b.v. aan wetenschappelijke of filosofische activiteit te doen.

Natuurlijk hebben veel dagelijkse activiteiten een heel specifiek doel. Je stapt op de fiets om naar de les te komen, je komt naar de les om inzichten op te doen, je studeert om te slagen en een diploma te halen. Op die manier bestaat het hele leven uit een keten aan doelen.

Soorten deugden

Volgens Aristoteles zijn er vier 'kardinale deugden', namelijk justitia (rechtschapenheid of rechtvaardigheid), fortitudo (moed), prudentia (wijsheid of voorzichtigheid), en **temperantia (matigheid)**.

Juiste midden:

Vooraf die laatste is belangrijk. Aristoteles benadrukt dat een deugdzame persoon een zin moet ontwikkelen voor het '**juiste midden**'. Bij elke deugd kan je immers overdrijven.

Vb: Moed is een belangrijke deugd, maar overmoed kan leiden tot onbezonnenheid, en een gebrek aan moed is lafheid.

Wat het juiste midden is, hangt natuurlijk altijd af van de context. In die zin is het niet abstract en universeel geldend, maar moet je telkens opnieuw op zoek gaan naar dat juiste midden. Daarbij moet je de **praktische wijsheid of 'phronesis'** volgen. Die wijsheid is niet gebaseerd op abstracte, rationele regels of berekeningen, maar is een **gevoeligheid** die je hebt verworven of **geleerd** en die je in staat moet stellen het juiste midden te vinden. Leerprocessen zijn dus belangrijk voor de deugdedethiek: deugden kun je aanleren en ontwikkelen. De taak van de ethiek bestaat erin mensen te leren hoe ze deugdzam kunnen worden.

Vb liegen:

Utilitarisme: ja als het een verhoging van geluk brengt

Deontologie: nooit

Deugdedethiek: een persoon met een eerlijk karakter zal doorgaans niet liegen, ook niet als het hem goed uitkomt of even een tijdelijke verhoging van geluk tot gevolg heeft. Maar het is niet zo dat hij nooit zal liegen. Er zijn situaties waar liegen de meest gepaste optie is.

Alisdair MacIntyre

Hij probeerde Aristoteles' teleologie te actualiseren:

Voor moderne mensen is Aristoteles 'teleologische' gedachte dat mensen een bestemming hebben, namelijk hun rede zo goed mogelijk te ontwikkelen, niet langer evident.

Hebben alle mensen diezelfde bestemming? Bestaan er niet meerdere manieren om een deugdzame mens te zijn?

Niettemin probeert MacIntyre toch iets van Aristoteles' teleologie te behouden. Een deugdzame mens is iemand die excelleert in iets.

⇒ MacIntyre zal de teleologie wat algemener toepasbaar maken

MacIntyre verbindt dit met het begrip '**praktijk**'. In elke praktijk zit een doelgerichtheid, en in de deugdedethiek gaat het erom die doelen zo goed mogelijk te realiseren. Een deugdzame mens is iemand die excelleert in die praktijk.

Praktijken zijn bijvoorbeeld onderwijzen, sporten, zieken verzorgen, een land of bedrijf besturen enzovoort.

Deugden zijn karaktereigenschappen die mensen motiveren om de doeleinden van een praktijk zo goed mogelijk na te streven.

Het volstaat volgens de deugdethiek niet om louter je plicht te doen.

Vb: Iemand die arts is, moet bijvoorbeeld meer doen dan de juiste diagnose stellen en geneesmiddelen voorschrijven. Om een zieke zo goed mogelijk te helpen, moet een goede arts over bepaalde deugden beschikken, zoals inlevingsvermogen en betrokkenheid.

3. Institutionele ethiek

Institutionele ethiek: filosofische bedenking over hoe instituties in onze samenleving er zouden moeten uitzien. Wanneer hebben we een goede, sociale, democratische... samenleving.

John Rawls: Een theorie van rechtvaardigheid

Achtergrond

Rawls: invloedrijk figuur ook voor economen.

A theory of justice, eind jaren 70 gepubliceerd.

Dankzij Rawls weer nieuw leven in politieke filosofie geblazen, mensen werkten verder op zijn werk of hem spraken hem tegen. Er is een debat ontstaan.

Continental filosofie: Frans en Duits, existentiële vragen, minder wetenschappelijker, litterair...

Anglo Amerikaanse filosofie, veel wiskundiger, wetenschappelijker...

Wat is rechtvaardigheid?

Geen consensus:

We stellen vast: we zijn het niet eens met elkaar. Er zijn scherpe tegenstellingen. Er is geen consensus. Rawls vindt dit een groot probleem.

Vb regeringsvorming: meer of minder verdeling/belasting...

Belang rechtvaardigheid:

Mensen moeten het gevoel hebben dat ze hard werken in een rechtvaardige samenleving en dat zal mensen motiveren. Het is dus zeer belangrijk dat mensen het gevoel hebben dat ze in een rechtvaardige samenleving leven. Daarom is het zo een groot probleem dat er geen consensus is.

Waar komen conflicten vandaan?

Mensen kijken op een andere manier naar de toevalligheden in het leven. Geven er een ander gewicht aan.

Vb deels geluk dat je handelsingenieur kan studeren: dat je slim bent, familie hebt die je studies betalen... Hiermee kan je dan goed loon verdienen en krijg je dus voordeel. Is raar: je hebt geluk slim geboren te zijn en wordt daarenboven nog eens beloond met een hoger loon.

⇒ Natuurlijke ongelijkheden, talenten zijn niet eerlijk verdeeld
vb geboren worden met handicap

Vorige rechtvaardigheidstheorien:

Utilitarisme: was belangrijkste theorie, de spontane theorie. Samenleving waar economische groei best is, is beste samenleving, want meer voor iedereen. Grootste nut voor grootste aantal.

Rawls heeft hier kritiek op:

- Geen respect voor individu: een opofferen voor groter aantal
Erkend rechten van individu niet
- Gaat ervan uit dat iedereen nut of geluk nastreeft, maar sommige mensen hebben andere doelen
- Heeft moeite met verdeling, weinig inzicht over hoe je geluk moet verdelen, hoe je verdeling moet maken (ipv totale plaatje)

Aanpak Rawls

Rawls maakt geen eigen theorie van rechtvaardigheid. Dit zou alles gwn moeilijker. Rawl denkt na over een methode waar we tot consensus kunnen komen.

Paar opmerkingen bij Rawls theorie:

- Focus op binnenlandse rechtvaardigheid (dus niet mondiaal vb kolonialisme)
- Focus op basisstructuur (vb economie, rechtstelsel...) Deze instituties maken het samen werken en leven mogelijk. Binnen instituties zijn jobs/posities die je kan innemen met bepaalde voor en nadelen, recht en plichten..
 - Het gaat niet over rechtvaardigheid in private, informele sfeer (vb taakverdeling in huishouden). Deze rechtvaardigheid hangt volgens Rawls niet af van het politiek. Dit heeft een aparte theorie nodig, gaat meer over cultuur.

Nieuwe aanpak Rawls:

Rawls is typische liberale filosoof en liberalen hechten veel belang aan contracten. Contracten: Gelijke rechten van partners. Niemand dwingt hen een contract aan te gaan.

Voorbeeld Kant:

Kant zal ook principes genereren om wet te beoordelen: vb goede wet is wet waar iedereen akkoord mee zou moeten kunnen gaan met contract.

➔ Is dus liberale traditie volgens contracten te denken

Liberalen zijn gaan nadenken over ander soort contracten: kunnen we naar samenleving kijken alsof die op contract gebaseerd zou zijn, stel samenleving van 0 beginnen en opbouwen volgens vorm van contract.

➔ Hoe zou samenleving eruit zijn als die gebaseerd zou zijn op een contract?
Deze zal verschillen van onze samenleving en zo kan je kritiek vormen op onze huidige samenleving.

Samen dialoog aangaan en onder elkaar contract proberen afsluiten waarin we bepalen wat de principes voor onze samenleving zijn. Dus rechtvaardigheidsprincipes opstellen en hiervoor contract maken.

Maar: wat zijn de condities waaronder we dit contract maken? In welke condities discussieer je over contract van nieuwe samenleving. Hoe ziet samenleving eruit voor contract?

⇒ Idee: Als die situatie, de condities voor contractvorming fair is zal de uitkomst dat ook zijn.

Oorspronkelijke positie

= Situatie voorafgaand aan het afsluiten van het contract.

Rawls' veronderstellingen:

- Er is schaarste, niet iedereen kan alles hebben en dus rechtvaardigheid is een probleem
- Individuen zijn niet jaloers op elkaar. Individu denkt na over eigen lot. Wat voor hem het beste is, wat een ander dan heeft maakt je niet uit.
(= liberaal mensbeeld)
Vb buurman is niet jaloers op je auto. Mensen gaan zich niet vergelijken.
- Iedereen heeft een levensproject, mensen willen met het leven iets doen, willen er iets van maken. Dit maakt het leven en ook rechtvaardigheid belangrijk, want om dat doel te bereiken heb je mss wel iets (resources) nodig.
- Mensen zijn niet altruïstisch, denken niet per se aan anderen, denken vooral aan hun eigen levensproject
- Sluier van onwetendheid:
Cruciale, fictieve veronderstelling en de kracht van Rawls's theorie:
We weten zaken van onszelf niet:
We kennen ons eigen levensproject niet. We moeten ook doen alsof we ons geslacht nog niet kennen, in welke familie we geboren worden, welke huidskleur we hebben.

➔ We weten sommige cruciale dingen niet!

Sommige dingen weten we wel: We hebben wel wetenschappelijke kennis die helpen bepalen hoe samenlevingen er kunnen uitzien.

Samenleving kiezen, discussie voeren:

We moeten nu kiezen uit verschillende samenlevingen:

Redenering: Stel ik kom in deze samenleving, stel ik ben een man/vrouw, stel ik heb dit soort levensproject. Je gaat dus alle opties af en kiest dan voor beste samenleving. Sluier van onwetenschap heeft heel groot effect:

- Je hebt nog geen eigen belang
Vb Niemand zal beweren dat mannen meer dan vrouwen moeten verdienen want je weet nog niet of je man of vrouw bent
- Je kan nog niet onderhandelen. Bij onderhandelen vertrek je van een belang dat je hier dus niet hebt. (vb bepaalde punten opgeven voor anderen, compromis maken)
- Er gaan rationele discussies, dialogen, reflecties komen. Je gaat argumenten geven. Stel dit, wat dan ...

⇒ Hierdoor kan **wel consensus** komen, iedereen gaat zelfde redenering doormaken. Eigen en algemeen belang komt in elkaars verlengde te liggen, want iedereen denkt nu in algemeen belang ('waar ik ook terecht kom, ik moet het goed hebben')

Probleem:

Hoe kan je nadenken over 'hoe kan ik het voor mezelf zo goed mogelijk hebben', 'hoe moeten we verdelen' 'hoe moet rechtvaardige verdeling eruit zien' zonder vb je levensdoel te kennen, heb je niet te weinig tools in handen om deze vraag te kunnen beantwoorden. Wat moeten we eigenlijk verdelen?

Oplossing:

Discussie laten draaien om **primaire sociale goederen**:

Deze goederen heeft iedereen nodig en daarover moet discussie gaan, die moeten we verdelen. Dus vraag is hoe deze verdeeld moeten worden.

Wat moet je dan verdelen, wat zijn die goederen:

- **Rechten** en vrijheden: welke rechten en wie krijgt welke rechten
- **Kansen**: vb onderwijskansen, wie krijgt kans om ...
- **Macht/politieke invloed**: hoe deze verdelen
- **Inkomen en rijkdom**: hoe vermogen verdelen? Wie krijgt welk loon?
- **! Zelfrespect**: moet ook verdeeld worden, (theorie rawls: arme mensen hebben weinig zelfrespect/eigenwaarde gevoel: leven is moeite waard om geleefd te worden)

Extra veronderstelling:

- Liberalisme gaat ervan uit dat individuen zelf keuzes maken, leven vorm geven en niemand anders (vb staat) kan dat niet voor hen.
Vb Je kan niet zeggen dat het een samenleving zal waar iedereen zelfde is vb allemaal boeren, allemaal zelfde geloof...
- Je gaat levensprojecten ook niet beoordelen of met elkaar vergelijken.
Vb dit soort levensproject is beter dan een ander (dat kiezen individuen zelf) -> Geen oordeel vellen over levenskeuzes
- Rawls gaat ervan uit dat het een diverse samenleving is.

Nu: Er gwn voor zorgen dat iedereen primaire goederen heeft (of toch zoveel mogelijk).
Vb Als je terecht komt in samenleving waar enkel 1 religie mag dan zal je als attheist hier niet blij mee zijn, had je dit zelf niet gekozen

Hoe ziet de verdeling er nu uit?

Hoe gaan we nu verdelen? Wat is logica?

Op het eerste zicht zou je denken dat we voor gelijke verdeling kiezen. Waar je ook terecht komt, alles gelijk.

Maar er zijn andere overwegingen!

Stel nu dat ongelijke verdeling zo kan worden georganiseerd dat iedereen toch beter af is. We laten afwijkingen toe omwille van efficiëntie.

Rawls verdedigt dit niet, maar dit is volgens hem waar we voor zullen kiezen in onze positie.

Vb ongelijkheden die zorgen voor grotere efficiëntie, economische groei is zeer belangrijk, dan moeten we er misschien rekening mee houden.

Vb deel van bevolking slaaf maken en hoge productiviteit hebben

⇒ Egalitarisme met afwijkingen omwille van efficiëntie

⇒ Ongelijkheid in voordeel van iedereen

Principes van rechtvaardigheid waar Rawls toekomt: zo zullen we samenleving organiseren

Als wij allemaal rationeel en geïnformeerd nadenken over rechtvaardigheid, achter sluier van onwetendheid, zullen we allemaal tot deze principes komen:

1. We gaan ervoor zorgen dat we in samenleving komen waar iedereen **gelijke rechten** en vrijheden heeft en waar pakket aan rechten en vrijheden zo groot mogelijk is.

2. **Ongelijkheid toelaten op sociaaleconomisch vlak** (vb inkomen). Wanneer je aan sommige categorieën mensen, hogere lonen geeft, geeft dit hen incentief dat voor iedereen bezig is.

VB Ingenieurs extra goed betalen, zullen extra hard hun best doen, zorgt voor technologische doorbraken en dus efficiëntie wat voor iedereen beter is

⇒ Ongelijkheden (ongelijke lonen) kunnen verkieselijk zijn

Voorwaarden:

- Inkomens moeten samenhangen met **jobs** die voor iedereen **toegankelijk** zijn

Vb iedereen kan ingenieur worden, iedereen die wil kan het (mits inspanning)

- Ongelijkheid moet zo georganiseerd worden dat minst bedeelden, best af zijn. We kiezen voor die samenleving waar die efficiëntiewinsten/productiviteitswinsten in het voordeel zijn voor de minst bedeelde. Dit is niet omdat we altruïstisch zijn, maar Rawls zegt dat we daarvoor kiezen uit rationaliteit. 'Slechtste waar wij in terecht kunnen komen moet'

1. Vrijheidsbeginsel

- Dit principe heeft voorrang op al de rest.
Rawls: zelfs al zouden ongelijke rechten en vrijheden voor meer efficiëntie zorgen, hiervoor zouden we nooit kiezen.

Vrijheden en rechten zijn noodzakelijk om iets te maken van je levensproject. Mindere rechten dan een ander maakt je minderwaardig, minder waard dan een ander. Een lager loon niet.

⇒ Je kiest dus voor samenleving met gelijke rechten en vrijheden

- Je kiest dus ook voor samenleving met keuze van religie, cultuur.... Staat kan je niets opleggen in ideale samenleving. Neutrale staat die individuen de keuze geeft zelf levensbeschouwelijke keuzes laat maken.
- Je kiest voor samenleving met recht op eigendom, eigendommen worden gerespecteerd.
Maar je kiest niet noodzakelijk voor samenleving waar productiemiddelen (vb machines, fabrieken...) private eigendom zijn. Want mocht je in samenleving terechtkomen waar kleine meerderheid eigendom heeft van productiemiddelen zal de macht (1 van de primaire goederen!) ongelijk verdeeld zijn.

2. Ongelijkheid

Twee soorten ongelijkheid:

Mensen zullen van **nature** ongelijk zijn (gezondheid, brein...)

Sociale ongelijkheid zal er ook zijn (van goede komaf zijn vb)

Die elementen zijn moreel arbitrair, je kiest hier niet voor, is geluk bij de 'natuurlijke' loterij.

Discussie: mensen die hier geluk hebben, mogen die dan nog eens met hoge lonen beloond worden?

Vb slimme mensen als ingenieurs hoge lonen geven

Antwoord: Tot op zekere hoogte kan dit

Rawls: Hoe sociaal-economische ongelijkheden organiseren?

1/ Natuurlijke vrijheid:

Stel een samenleving waar natuurlijke vrijheid bestaat: sociale en natuurlijke ongelijkheden laten we vrij spel.

Er is een **formele gelijkheid** van kansen:

Iedereen kan solliciteren voor een job, dus krijgt jobopportunity, (zal natuurlijk in werkelijkheid geen kans maken).

Hier zal in de samenleving een **Pareto efficiëntie** ontstaan (1 iemand minder af, in totaal beter). Pareto kan wel geen rangorde brengen. Hoe kies je nu uit Pareto efficiënte punten?

⇒ hier kiezen we niet voor zegt Rawls

Waarom?

We zouden niet voor een samenleving kiezen met formele gelijkheid van kansen.

Die formele kans betekent eigenlijk niets, dus is soort van vals spel.

Wij kiezen voor samenleving die voor 'echte gelijkheid/kansen' kiest, iedereen zou hiervoor kiezen.

2/ Liberale gelijkheid

Idee:

Sommige mensen hebben pech in sociale ongelijkheid maar niet in nature ongelijkheid. Komen van een 'slechter' gezin maar hebben goede intellectuele capaciteiten. Nu willen we dat samenleving zo georganiseerd is dat die mensen **gelijke bilijke kans** maken.

Vb Studietoelagen toekennen aan mensen uit lagere sociale klassen

⇒ Geen rekening houden met nature ongelijkheden maar wel met sociale ongelijkheden, deze zal je proberen 'herstellen' 'gelijktrekken'

Maatregelen nemen zodat mensen reële kansen hebben.

=> Maar dit is slecht een gedeeltelijke afzwakking van sociale toevalligheden. Je houdt rekening met competenties maar niet met sociale klasse. Stel sociale klasse en niet van nature talentvol. Dan ben je niet goed af.

=> nog andere ongelijkheden, nl natuurlijke, die we zouden willen corrigeren

3/ Natuurlijke aristocratie, trickle down economics

Laat de ongelijkheden spelen, maar organiseer de basisstructuur van de samenleving zo dat degene die slechter af zijn, 'pech' hebben er ook op kunnen vooruitgaan.

De adel mag er zijn en zo rijk zijn als die wil maar heeft de plicht om ervoor te zorgen dat andere hier beter (al is het maar een beetje) en zeker niet slechter van worden.

“Er moeten mistens kruimels naar beneden vallen”, zodat de armen er van vooruitgaan.

Vraag: In de OP, zouden we kiezen voor zo een samenleving. Rawls beweert van niet.

2a. (4/) Beginsel van gelijke kansen

! Rawls beweert dat we voor volgende scenario zouden kiezen

= voorwaarde van sociaal-economische ongelijkheden bij Rawls

Iedereen moeten reële gelijke kans hebben. Zoveel mogelijk mensen, zo reëel mogelijke kans hebben op vb goede job.

Je wil dat **nature ongelijkheid en sociale ongelijkheid compenseren**.

Hoe: Vb heel goed, vroeg, gratis onderwijs...

Perfect is het nooit, is onmogelijk alles recht te trekken, maar we kiezen voor samenleving die zijn best doet dit zo goed mogelijk, op alle vlakken recht te trekken.

2b. Verschilbeginstel

Ongelijke lonen zijn toegelaten als het voor efficiëntie voor iedereen zorgt en als de positie van de minstbedeelden gemaximaliseerd wordt.

	Laaggeschoolden	Hooggeschoolden
Samenleving 1	5	5
Samenleving 2	10	15
Samenleving 3	11	25
Samenleving 4	9	28

Schema: 2 klassen, 4 types samenlevingen:

1/ perfecte gelijkheid: iedereen krijgt zelfde loon, geen stimulans aan hoog geschoolde dus totale economische koek is redelijk laag.

2/ reële gelijkheid: iets hoger loon voor slimste, stimulans, iedereen stijgt in loon ook al is er wat ongelijkheid. Iedereen is beter af en er is geen jaloezie dus iedereen is blij.

3/ Hooggeschoolden hebben het iets minder goed dan in 4 en dus ook economische koek ook wat gedaald, deel van efficiëntie wordt niet gerealiseerd. Minst bedeelden hebben het in deze samenleving het beste.

Criterium is dus: kijken naar minst bedeelden.

In praktijk: van samenleving 4, 3 van hooggeschoolden als belasting aan minst bedeelden.

4/ Grootste economische koek, maximale productiviteit want hooggeschoolden krijgen ongelimiteerd loon maar ook grootste ongelijkheid. Laaggeschoolden gaan wel wat vooruit maar minder dan potentieel mogelijk. = tripple down scenario

⇒ Kiezen voor samenleving 3 waar de laaggeschoolden zich in hun maximale positie bevinden. Rawls gebruikt voor beslissing Game Theory.

Waarom verschilbeginsel kiezen in de OP?

Slechtste optie maximaliseren/zo goed mogelijk maken. Je proberen in te dekken tegen een slechte situatie, hier heb je het meest schrik voor en dus houden ze er het meest rekening mee.

= realistische, rationele uitleg volgens Rawls: **mensen hebben zorgen over het slechtste**, is natuurlijk

Kritiek: Dit hangt natuurlijk af van risico profiel, sommige mensen zijn meer risico avers dan anderen.

Rawls zegt: dit is geen risico met kapitaal, maar met leven. Dit is dus een ander verhaal, het is zo belangrijk dat mensen geen risico nemen. Mensen zullen niet gokken met hun leven! 'Ik gok dat ik rijk wordt en kies dus voor 4.'

Laatste opmerkingen op soort samenleving die we kiezen

Verdeling van talenten

Wat impliciet speelt bij Rawls is hoe samenleving omgaat met verdeling van talenten.

Libertarisme: Talent is je eigendom en je bent dus ook eigenaar van alles wat daar uit voorkomt en je talent mag je niet afgepakt worden en dus ook niet de voortbrengselen ervan vb via belasting.

Rawls: niet iemands talent afnemen maar wat eruit voorkomt kan wel herverdeelt worden. **Herverdelen** alsof talenten een gemeenschappelijk goed zijn. Want dit talent heb je niet verdient, is een toevalligheid.
=> Wij zouden ervoor kiezen om een samenleving te hebben die talenten op deze manier behandelt!

Rawls: sociale liberaal: heeft aandacht voor sociale herverdeling die nodig is opdat individuele vrijheid een maximale betekenis kan krijgen
Vb sociale zekerheid zijn door Rawls theorie makkelijk verdedigbaar

Hoe ziet die samenleving er nu uit? principes toepassen op hoe wij samenlevingen kennen

Marktsysteem: economie gebaseerd op markt.

Markt is efficiënt en is ook compatibel met gelijke rechten en vrijheden, want je kan die markt zo organiseren dat extreme vorm van ongelijkheden vermeden worden en gelijke kansen gemaximaliseerd worden/ zo reëel mogelijk zijn.

Opties:

- Kapitalisme:

Toch kiezen we niet voor kapitalisme, die ook werkt volgens markt maar waar er grote kapitaalbezit is door kleine groep in samenleving.

Vb samenleving waar maar 15% aandelen heeft

- Bevelssocialisme:
Ook niet kiezen voor bevelssocialisme waar staat beslist. Dit schendt en de efficiëntie en schending van rechten en vrijheden.
Evt nog gelijke lonen, maar derest niet.
 - Volkskapitalisme, marktsocialisme:
Op markt gebaseerd en dus voordeel van efficiëntie maar waarbij het kapitaal niet geconcentreerd is in klein deel van samenleving. Aandelen ongeveer gelijk verdeeld over samenleving.
(Hoe je dit doet, focust Rawls niet op)
- ⇒ Hier kiezen we voor volgens Rawls

In discussie met Rawls

Nozick

Inleiding

Libertarisme:

Libertarisme: radicale vorm van liberalisme
Filosofisch belangrijk, politiek minder

Rol van de overheid:

Nozick pleit voor minimale staat

Staat in voor minimale functies zoals veiligheid (politie)

Rol van de markt:

Rawls: gebruikt markt als efficiënt middel. Hij kiest voor de markt omdat die efficiënt is, is instrumentele niet intrinsieke keuze. Gaat puur over die efficiëntie. Nozick kiest voor de markt, maar doet dit omdat hij vindt dat er iets intrinsiek belangrijk is aan de markt.

Nozick: Markt is zelf intrinsiek rechtvaardig. Hij kijkt naar de procedures op de markt (vb koop-verkoop). Als die goed in mekaar zitten, zitten we in een rechtvaardige samenleving.

Soorten rechtvaardigheid

Aristoteles maakt verschil tussen drie begrippen van rechtvaardigheid.

- Distributieve rechtvaardigheid: wie krijgt wat?
-> Rawls focust hierop

- Retributieve rechtvaardigheid: rechtspraak: is staf rechtvaardig?
- Ruilrechtvaardigheid: premoderne gedachte (nog geen markt of kapitalisme): wat is de juiste prijs? (In markt/moderne samenleving wordt dit zelf geregeld via prijsvorming)
-> Nozick focust hierop, welke rechtvaardigheid bij ruil en interactie

Kritiek op Rawls *Je moet kijken naar hoe verdeling tot stand is gekomen?*
Nozick zal bijna alle theorieën van de distributieve rechtvaardigheid verwerpen

Kritiek 1 *1/ hoe komt iemand in een lagere sociale positie?*

Rawls:

Kijkt naar bepaald moment en **verdeling**, is die goed?

Tijd is hier dus afwezig als 'variabele'. Niet kijken hoe die verdeling tot stand is gekomen. Je kijkt gwn naar verdeling zelf. Is die gemaximaliseerd, kan die nog beter?

Nozick:

Waarop heb je recht? Heb je recht op bezitting? Hoe heb je die verworven? Is dit correct gebeurd?

Kijkt naar processen doorheen de tijd, **hoe** een bepaalde **verdeling tot stand is gekomen**

Stel je zit in slechte kant van sociale samenleving, je valt slecht in de verdeling, maar niet door pech, door eigen levenskeuze. (Hoe kwam je daar terecht?)

Vb Stel je hebt niet hard gestudeerd of je wou kunstenaar worden maar verdient hier niet goed mee.

Vraag: moet samenleving dan aan herverdeling doen zodanig dat categorie van minst bedeelde het beter heeft? Hoe maak je nu onderscheid tussen pech en keuze?

Vb longkanker door roken (in ons systeem word je altijd geholpen en aan zelfde tarieven)

-> hier al duidelijk niet meer zo simpel

Socialisme:

Socialist zal nooit enkel naar verdeling kijken maar naar proces dat ertoe leidt
vb naar wie verdient wat, wie heeft wat geproduceerd?

Marx: arbeiders hebben recht op wat ze hebben geproduceerd.

-> Nozick wilt dus ook kijken naar hoe men tot verdeling is gekomen

Kritiek 2 (volgt uit kritiek 1)
2/ 'Je krijgt waarvoor je werkt'

*Er is te veel info, voor overheid pakken kan opleggen, wat Rawls oplegt kan niet in realiteit
dus kijken we naar procedures van hoe we tot de verdeling komen: principes van Nozick*

Hayek

Keert zich ook tegen de gedachte dat we een bepaald patroon van verdeling moeten nastreven.

Hayek: We hebben niet genoeg info om een verdeling te kunnen realiseren.

Er is in een complexe samenleving een enorme informatieverwerking nodig en een planningsapparaat/overheidsapparaat is nooit in staat al die info te verwerken. De markt is een gedecentraliseerd mechanisme dus een gecentreerd mechanisme als de staat is niet in staat deze info te verwerken.

Vb wat consument wil (dit verandert ook continu)

Wat patroon ook is, we moeten ons verzetten tegen een bepaald patroon dat opgelegd is op de samenleving (vb door de staat).

Conclusie Hayek:

Op de markt zal er toch een **soort patroon van verdeling** tot stand komen, gebaseerd op economische waarde die actoren toevoegen/ met zich meebrengen/ realiseren.

Vb iemand die veel waarde creëert zal meer krijgen.

Nozick

Vindt dat Hayek niet ver genoeg gaat, is nog net iets complexer, Nozick trekt het nog iets breder. Er is geen verdeling louter op basis van de economische waarde die je met je meebrengt. Er is **nog meer dan de loutere markt** op zich **vb giften, erfenissen...**

Als iemand gift ontvangt heeft die daar wel recht op ookal heeft die die economische waarde niet zelf gerealiseerd.

Algemeen kritiek 2:

Distributieve rechtvaardigheid: Voor iedereen **volgens behoeften**

Vb Marx: principe van rechtvaardigheid: iedereen moet bijdragen volgens vermogen en krijgen volgens behoeften. Je krijgt niet volgens wat je bijgedragen hebt (vb gehandicapten weinig bijdragen grote behoeften).

Nozick verwerpt dit:

Wat je maakt/koopt/krijgt, daar heb je recht op.

Dit kan zorgen voor ongelijke samenleving maar Nozick zegt dat zolang **iedereen krijgt 'waarvoor die werkt'** is het rechtvaardig.

⇒ *lijken naar procedures van hoe verdeling tot stand komt*

Rechtvaardigheidstheorie Nozick:

Twee principes rechtvaardigheid (vs 3 van Rawls)

Principe 1: Justice in transfer

Hoe kan je op een rechtvaardige manier goederen van de ene naar de andere overbrengen?

Dit kan via **contract**. Interessant want gelijke partners en geen dwang, is uit vrije keuze langs beide kanten.

Als het via contract is en dus iedereen vrij koos dan is het rechtvaardig ookal is het ongelijk.

Voorbeeld:

Taylor Swift is miljardair maar iedereen koos ervoor zoveel te betalen voor ticket, dus rechtvaardig.

Voorbeeld 2:

Iedereen wil Chamberlain zien en krijgt dus onderhandelingsmacht. Voor elk ticketje dat wordt verkocht voor club krijgt hij 25%. De club kiest via contract er vrijwillig voor om dit te geven.

Dus volgens Nozick rechtvaardig ookal is eind distributie heel verschillend van begin.

- Proces ernaartoe was rechtvaardig, dus eindresultaat is rechtvaardig hoe ongelijk het ook is.
- Kijken naar proces niet eindresultaat

Er zijn dus heel veel distributies die rechtvaardig kunnen zijn, **alles hangt af van de dynamieken van contracten**.

Debat

Rawlsiaans antwoord:

Er is niets mis met overheid die tussenkomt om vb grote inkomens te belasten ifv minstbedeelden. Want in OP zou iedereen hiermee akkoord gaan. Maakt Chamberlain minder rijk en minder actieve markt (vb minder ticketverkoop) maar is oke, vanuit OP zou je hiervoor kiezen.

➔ legitiem om te belasten eigendom is niets absoluut

Nozick: Je zal nooit het gewenste patroon van verdeling kunnen bereiken. Patroon kan voor minstbedeelde maximaliseren maar dit patroon zal voortdurend aan je ontsnappen.

Als je dit onrechtmatig vond en je het dus wil corrigeren zal het resultaat zijn, ga je telkens opnieuw moeten corrigeren.

Hayek: vanaf je begint te corrigeren, zullen er gevolgen zijn waardoor nog meer correctie nodig is. Dit komt neer op continue interferentie en rechtenschendig. Zo eindig je uiteindelijk bij totalitarisme (sovjiet unie).

Rawls: hoeft niet zo te zijn want we zouden kiezen voor herverdelende staat inderdaad maar voor staat die haar eigen rechtsprincipes respecteert en dus niet totalitair is.

Het is niet arbitrair om aan minstbedeelde te geven. Dit is volgens regels (vb belastingen via regels) en dus is het voorspelbaar en zijn bedrijven erop voorbereid. Zo worden er geen rechten geschonden.

⇒ **Principe 1: justice in transfer: Je hebt recht op wat je hebt verworven.**

Principe 2: Justice in acquisition

Hoe is eigendom verworven? Wie zijn de eerste eigenaars? Hoe kan je prive-eigendom rechtvaardigen?

- Sommige filosofen:
 - Eigendom is eigenlijk een roof/ door geweld/ afgedwongen, want eigenlijk is alles eigendom van de natuur.
 - En natuur is voor gemeenschappelijk goed.
- Liberale filosofen:
 - Wouden private eigendom rechtvaardigen.

John Locke (liberaal):

Mensen zijn eigenaar van zichzelf (lichaam, vermogens...) Ging in tegen schaping door God. = self-ownership
=> fundamenteel voor libertarisme

Hoe ontstaat dan eigendom van de natuur?

Als je iets van je eigenarbeidsvermogen vermengd wordt met de natuur is het eindresultaat ook jouw eigendom.

Vb akker verwerken, vruchten zijn van jou

Drie problemen/kritieken:

Om private eigendom van natuur tot stand kan komen er een aantal problemen zijn

1/

Probleem:

Als mijn WN mijn land bewerkt, is de oogst dan van de WN?

Oplossing:

Locke antwoord: Nee, want er is vrijwillig een contract afgesloten tussen WN en WG, waar WG oogst krijgt en WN een loon. **Contracten blijven geldig.**

2/

Probleem:

Vermenging is rare gedachte dat als je iets van je eigendom mengt met iets dat niet jouw eigendom is, dan wordt het andere toch je eigendom.

Vb jouw eigen tomatensoep in de zee gooien, de zee is van jou? -> absurd

Oplossing:

Nozick antwoord: vermenging moet van bepaalde aard zijn:

Namelijk resultaat **van vermenging moet tot een hoger resultaat leiden**. Zo zijn mensen overtuigd van je argument en hebben ze respect voor je eigendom.

3/

Probleem:

Wat gebeurt er als er geen wilde natuur meer is?

Oplossing:

Je mag enkel land toe-eigenen als er genoeg over is voor een ander.

Locke:

Locke beseftte dat er in Engeland weinig grond over was maar in andere landen wel nog. Dus er was nog genoeg volgens Locke. Eigenlijk geeft Locke hier een argument voor kolonisatie -> controversieel

Nozick:

Er is nu nergens nog zuivere natuur, is het systeem dan nog rechtvaardig? Als nieuwe generaties geen opportuniteiten meer hebben op gronden en oude generaties dat wel hadden.

Mensen mogen enkel de natuur toe-eigenen als de mensen die hierdoor ervan uitgesloten worden er beter van afkomen.

Vb hierdoor meer goedkopere goederen dan voordien

➔ Nozick probeert systeem van private eigendom en markt kapitalisme te rechtvaardigen

Principe van: wie eerst komt, eerst maalt

Het systeem van private eigendom zorgde er wel voor dat we er beter vanaf zijn, maar wat is beter vanaf zijn? Moeten de uitgeslotenen er dan maximaal aan vooruitgaan of is een beetje genoeg? Klein beetje beter van geworden dus oke dat sommigen geen natuur meer kunnen toe-eigenen?

Vb strand toe-eigenen en je laat mensen nu toe op een nieuw verzorgd prachtig stand tegen een kleine betaling. Beter want nu kunnen mensen wel van het strand genieten ookal is het tegen een kleine betaling.

Maar je kan je de vraag stellen: had een ander dit efficiënter kunnen doen en dus tegen een lagere inkomstprijs vb?

⇒ Iedereen die eigendom heeft verworven volgens de twee principes heeft recht op die eigendom. Hoe onrechtvaardig/ongelijk de distributie ook is, hij is rechtvaardig omdat de 2 principes gerespecteerd zijn.

Principe 3: Principle of rectification of past injustice

Probleem met 2 principes:

De huidige verdeling is het resultaat van onrechtvaardige toe-eigeningen in het verleden.
Vb Vaak gevolg van kolonialisme, geweld en plundering.

Oplossing

Nozick: Hierdoor derde principe nodig: onrecht uit verleden rechtekken.

Hoe kan je kolonoialimse rechtekken?

! belangrijk dat Nozick dit erkend

Andere theoriën Nozick:

Wat houdt zijn libertarisme in?

De minimale staat

Libertarisme: Alles wat niet tot de minimale staat behoort vb ziekteverzekering, onderwijs... zou aan de markt moeten overgelaten worden, waar mensen contracten afsluiten.

Staving 'minimale staat zal er altijd zijn' adhv voorbeeld:

Stel dat er geen staat is, dan is er situatie van onveiligheid, dan gaan mensen contracten invoeren met veiligheidsfirma's zodat mensen zichzelf kunnen veilig stellen.

Echte veiligheid is er pas als die veiligheidsfirma's ook niet elkaar niet gaan bestrijden.

Uiteindelijk zullen veiligheidsfirma's consolideren en ontstaat er een monopolie, dat eigenlijk de minimale staat wordt. Er zal dus altijd een minimale staat zijn.

Extra: Nozick meent dat het kan dat individuen, ookal willen die geen contract aangaan met veiligheidsfirma, kan dat individu toch gedwongen worden om deel uit te maken van minimale staat.

Al de rest moet aan de markt overgelaten worden:

Minimale staat mag niets doen voorbij de veiligheidsfuncties. Mag dus ook geen belastingen heffen voor herverdeling. Nozick zegt dat die belastingen eigenlijk niet o.b.v. een contract zijn want is niet vrijwillig want is afgedwongen. Dit vindt Nozick problematisch. Hij vindt het een schending van de twee principes (justice in transfer: niet via vrijwillig contract) en zelf tegen het principe van Kant. De staat schendt dit door mensen als middel gebruiken.

Tegenargument van anderen: zolang staat rechtstaat is zal staat mensen niet 'louter' als middel gebruiken want geeft hen ook bepaalde rechten bv.

Nozicks utopie

Recht op exit:

Recht hebben om uit de samenleving te stappen. Meeste filosofen vinden dit een gevaarlijke gedachte.

Toch is het een interessante gedachte. Wat zou dit dan betekenen?

Uit samenleving stappen en een nieuwe creëren?

Rawls:

Spreekt hier niet over. Er is 1 samenleving en je kan er niet uit.

Mocht exit er zijn dan valt Rawls in elkaar.

Kritiek, tegenargument:

Alle individuen gaan exit naar communistische samenleving. Stel er blijft 1 individu over die zal dan toch ook moeten gaan naar die samenleving? Is dit dan rechtvaardig dat je dan toch gedwongen wordt er te moeten leven want je kan niet alleen een samenleving hebben.

Problemen bij Nozick

- Nozicks kwetsbare punt zijn die contracten.

Vb zijn WG en WN'ers wel gelijk bij een contract. Juridisch zijn ze gelijk maar sociaal economisch niet. Voor WN is contract belangrijker is de WN meer afhankelijk dan de WG.

- Nozick zegt niets over compensatie van natuurlijke loterij. Dit is wat raar want dit is zeker een hot topic bij rechtvaardigheid.

Cohen

Analytische marxist

Beriep zich op economische assumpties, vertrekt van rationele individuen

Kritiek op Rawls:

Kritiek 1:

Hij vertrekt van gelijkheid, iedereen is nog gelijk wanneer we discussiëren over toekomstige samenleving.

Eindresultaat kan eigenlijk heel ongelijke samenleving zijn.
Is eigenlijk vooral rechtvaardigen van ongelijkheid?
"If you're an egalitarian, then why are you so rich"

Kritiek 2:

Bepaalde mate van ongelijkheid toelaten om getalenteerde te stimuleren.

Rawls:

Kijkt naar basisstructuur en instituties vanuit OP.

*Meer loon voor getalenteerde
→ grotere voordeel*

Cohen:

Je moet ook naar individueel gedrag van mensen kijken als het gaat over rechtvaardigheid.

*Stel je kijkt naar
individueel: zou die dan
echt meer loon eisen
& anders talent niet
gebruiken?*

Nieuwe visie: Op welke gronden kunnen die getalenteerde dreigen 'met staking' met het niet inzetten van hun talenten.

Een samenleving waarin dit gebeurt is toch onrechtvaardig? Een samenleving waarin hogeschoolden staken tenzij ze meer mogen verdienen dan anderen.

- Interpersoonlijke test:

Als je een politicus bent en geïnspireerd door Rawls dan zou je hogeschoolden meer loon toekennen om ervoor te zorgen de minst bedeelde hun positie te maximaliseren. Maar is dit te rechtvaardigen? Je hebt argument nodig. Waarom is dit noodzakelijk? Waarom moet hogeschoolde meer verdienen om minst bedeelde te kunnen helpen? Hoger loon nodig of bijdrage stopt?

Mocht dit gezegd worden door hogeschoolden is dit heel raar, wordt niet gedaan. Dit kan je niet zeggen in publieke sfeer. Dit is niet rechtvaardigbaar, is geen rechtvaardiging.

Socialisme volgens Cohen

Kampeervoorstelling Cohen:

1 iemand kan goed vissen vangen, andere kan goed klimmen voor fruit te plukken vb, 1 iemand anders weet waar schat verborgen zit die vader daar ooit legde en kan die zo terug boven halen...

=> Hoe ga je nu 's avonds eten verdelen?

Stel via principes van Rawls of Nozick:

Verdeling mislukt. Vb ik wil meer vissen want kan beter vissen, enzovoort.

Sfeer blijft enkel goed als je gewoon al het eten eerlijk verdeeld. Of degene met meer honger iets meer geeft.

Conclusie Cohen:

In alledaagse situaties gaan we spontaan socialistische principes toepassen!

Dit is essentiële voorwaarde zodat je vriendengroep, gezin... blijft werken.

Dus: Als we dit allemaal spontaan aanvoelen bij vrienden en gezin, **kunnen we hier dan geen maatschappelijk principe van maken?**

→ 'Ieder draagt bij volgens vermogens en krijgt volgens behoefte'

Maar: Is het mogelijk -> ??

⇒ Cohen gaat marktsocialisme verdedigen. Hoe economie organiseren op socialistische basis? (Zo goed mogelijk verdelen)

Marktsocialisme toegepast

Roemer:

Iedereen bepaalde hoeveelheid aandelen geven in bedrijven. Aandelen zijn verhandelbaar maar niet voor geld.

Kapitalisme is behouden maar zorgt voor samenleving zonder klasse ongelijkheid.

Niet ideale (zoals kampeerplaatje) situatie maar gaat in die richting.

Dit is gebeurd na val van sovjet unie, maar aandelen waren verkoopbaar: maar meeste mensen verkochten die meteen omdat ze geld nodig hebben. Zo zijn oligarchen ontstaan.

Democratie

Inleiding

Iedereen is voor democratie. Maar wat is het en hoe implementeer je het?

3 verschillende manieren waarop samenleving met problemen (climate change, herverdeling...) kan omgaan:

Hoe op democratische manier mee omgaan:

1/ Aggregatieve democratie:

Vb: overleg tussen partijen, of tussen regering en sociale partners (WN'ers en WG'ers organisaties)

2/ Deliberatieve democratie

Vb: David van Reybroeck: boek Congo.

België land met langste periode zonder regering na verkiezing. Gevoel onze democratie werkt niet meer.

Hij had initiatief G1000. Wouden tonen dat democratie ook anders kan. 1000 burgers discussieerden over grote vragen. Vb pensioenen, klimaatverandering...

3/ Agonistische democratie:

Vb Vakbonden. Bij grote discussies wordt er gemobiliseerd: betogingen, stakingen... Implementatie van democratie.

⇒ Wat is nu de beste implementatie?

1. Aggregatief model van de democratie

= Volkssoevereiniteit: hoogste macht is die van het volk

Hoe laat je het volk de macht uitoefenen? Hoe organiseer je dit?

Normatieve theorie beschrijft hoe de werkelijkheid zou moeten zijn, beschrijvende theorie (van Joseph Schumpeter) analyseert hoe de werkelijkheid feitelijk is.

Hoe gaat democratie er reëel uitzien als volkssoevereiniteit niet praktisch implementeerbaar is door het massakarakter van onze samenleving (te groot geworden)? (=beschrijvende theorie)

Politieke partijen zijn zeer belangrijk voor democratie maar wordt niet over gesproken in grondwet (waar je andere principes van politieke en democratisch systeem wel vindt). Partijen proberen preferenties van burgers te bundelen in partijprogramma.

Burgers bevestigen dan hun preferentie voor een bepaald partijprogramma. Dit zorgt voor een bepaalde verhouding in de volksvertegenwoordiging in het parlement.

Er is ook een regeerprogramma. Hiervoor wordt onder partijen onderhandelt. Proces van geven en nemen.

Compromis, ruilproces: opnieuw een economisch transactieprogramma.

⇒ Dit is enige manier waarop democratie kan werken in een grote, moderne, complexe samenleving

⇒ Er is een kloof tussen het normatieve ideaal (in grondwet te vinden) en het normatieve ideaal van de democratische volkssoevereiniteit.

Problemen:

- Waar komen preferenties van burgers vandaan? Worden deze niet gestuurd door de partijen? Ja.
Dus is eigenlijk omgekeerd. Niet preferenties die voor partijprogramma zorgen, maar programma dat voor preferenties zorgt.
- Er is een kloof (=pseudoprobleem) want burgers worden vertegenwoordigd, niet meer rechtstreeks. Hier is in dit model geen oplossing voor.

- In onze democratie weegt de macht van het getal sterk door. De politici met grootste partij, die meeste stemmen halen hebben het voor het zeggen. Maar niet omdat je meeste stemmen hebt, dat je beste ideeën hebt.
In geschiedenis: vaak begint een goed idee bij minderheden.
- Het is een 'economisch' model en miskent daardoor wat de eigenheid van de politiek in een democratische samenleving. De morele en politieke dimensie van de democratie wordt over het hoofd gezien (vb onze waarden, onze gemeenschap, cultuur... naast enkel de voorkeuren en belangen van individuen)
- Kan je de individuele preferenties of belangen samenvoegen tot een collectieve voorkeur?

2. Deliberatieve democratie

Idee

Individen brengen op gelijke basis argumenten binnen en zoeken samen naar beste oplossing.

Deliberatie: discussiëren en dialogeren met elkaar. Niet macht van het getal laten winnen, maar het betere argument.

Voorbeeld:

Rawls: achter de sluier van onwetendheid, belang uitschakelen en enkel via argumenten consensus vinden (over rechtvaardigheid)

Habermas = ontwikkelaar van model van deliberatieve democratie.

Wat zijn de condities waaronder deliberatie het best kan?

Macht uitschakelen. Machtsvrije dialoog.

Taalgebruik waar we elkaar ernstig nemen en proberen redelijk/rationeel te overtuigen.

Geen retoriek, propaganda, emoties...

Is dus niet zelfde als onderhandelen!

Wat is eindresultaat?

Een consensus, geen compromis. Voor iedereen ideaal.

Is dit altijd mogelijk?

Nee, dus uiteindelijk hervallen we altijd in compromis.

Maar ambitie van democratie zou deliberatie moeten zijn.

Communicatieve rationaliteit

Er zijn 2 soorten rationaliteit:

- Communicatieve rationaliteit: Rationale argumenten in dialoog met anderen. (<-> propaganda, manipulatief/instrumenteel taalgebruik...)
- Instrumentele rationaliteit: Heeft zeker slechte kant namelijk als middel voor onderdrukking gebruiken

Wat maakt communicatieve rationaliteit mogelijk?

Iets moet gedeeld worden, een achtergrond, nl de leefwereld (=de gedeelde orde van betekenissen). We moeten elkaar begrijpen en dus moeten dingen voor ons dezelfde betekenis hebben. We moeten elkaars cultuur, tijdsgeest, samenleving, ... delen om te kunnen dialogeren.

! Maar die leefwereld staat onder druk.

Hoe komt die druk?

Mensen kan je laten samen werken met elkaar op verschillende manieren:

- Volgens Habermas wordt, binnen het systeem van instrumentele rationaliteit, het gedrag van mensen aangestuurd door macht (politiek) of via geld (economie).
- Andere manier zou via communicatie zijn. Duurt wel langer.

Steeds meer wordt de efficiëntielogica/de instrumentele rationaliteit.

In samenleving komen bepaalde systemen tot stand (staatsysteem/bureaucratie en economie).

Vaststelling: Kolonisering van de leefwereld:

Steeds meer via geld en macht, en dus verliezen we de capaciteiten om te dialogeren met elkaar. Systemen vb economisch, zijn de leefwereld aan ondermijnen.

Vb In een bedrijf komen bepaalde problemen voor en het is belangrijk dat mensen hierover kunnen dialogeren om problemen aan te pakken en om samen gedeeld begrip van probleem te hebben, probleem op zelfde manier in te schatten. Wanneer kolonisering van de leefwereld gebeurt, is dit niet meer mogelijk en verlies je capaciteit van dialoog en worden problemen moeilijker oplosbaar.

Vb praten is belangrijk bij genezingsproces van een mens, door efficiëntie dit weglaten en na een tijd is de capaciteit van dialoog verloren

Vb burenruzies: door verdwijning van dialoog

Vb belastingbetaler: burgers zijn enkel nog klant die efficiënt bediend moeten worden i.p.v. dialoog mee te voeren.

Toch wordt er in onze huidige samenleving al heel wat gedelibereerd.

- Parlement als soort van ruimte van deliberatie. Idealiter is het een plek waar je argumenten uitwisselt en er zo een zo goed mogelijk oplossing, consensus komt.
 - Andere plekken in samenleving: academische wereld, wetenschap. Niet macht of geld telt maar beste argument.
Vanuit universiteit kunnen mensen natuurlijk ook een rol gaan spelen in allerlei andere vormen van deliberatie in de samenleving. Vb opiniepagina's in de krant. Mensen die dit schrijven hebben niet de macht maar proberen argumenten binnen te brengen bij anderen, in publieke debat.
Potentieel bij sociale media.
 - Ngo's
- ⇒ in het midden formeel centrum van besluitvorming (parlement) en daarrond verschillende cirkels (plekken in samenleving waar deliberatie mogelijk is). Vanuit buitenste cirkels argumenten en ideeën doorschuiven naar centrum. Hoe meer argumenten, hoe meer debat gevoerd wordt, hoe beter beleid en hoe democratischer uiteindelijke beleid kan zijn

Doel Rawls en Habermas: ontsnappen aan conflict en macht

Kritiek:

Niet realistisch: politiek draait juist om strijd en conflict

3. Agonistische democratie

Kritiek van Chantal Mouffe

Idee:

Kritiek tegen Habermas en Rawls:

Proberen macht en conflict aan de kant te zetten,

Chantal: dit gaat niet, want macht en conflict zijn essentieel voor de politiek

Mouffe's argumenten dat macht en conflict onuitroeibaar zijn:

Argument 1: fundamentele spanning tussen de logica van het liberalisme en de democratie

Democratie: macht wordt uitgeoefend door het volk.

Dus je moet kunnen bepalen wie wel en niet tot het volk behoort en is dus gebaseerd op een uitsluitingsregel. Vb je mag enkel in België stemmen als je Belgische nationaliteit hebt, +18 bent...

Maar dit is altijd arbitraire regel (waarom enkel +18, zoveel jaar in België wonen...)

<-> Er zullen altijd mensen die ook hun recht opeisen. Het opeisen van (mensen)rechten is liberalistisch.

⇒ Democratie: niet universeel, particulier: gaat om particulier volk
<-> Liberalisme is universele theorie: alle mensen hebben rechten

Als we die spanning goed begrijpen dan begrijpen we ook waarom conflict er altijd zal zijn.

Extra

Carl Schmitt was de eerste die conflict tussen liberalisme en democratie liet zien. Hij vond de twee onverenigbaar. Hij wou democratie zonder liberalisme en dus mensen rechten.

Mouffe gaat niet zover maar toont wel aan dat er een spanning blijft bestaan.
Liberalisme zal democratie altijd in vraag stellen? Wie behoort tot het volk en wie niet?
We gaan nooit een consensus vormen, een eindpunt bereiken.
Dit is net goed, zo een open discussie. Deze behoort tot de democratie.

Argument 2 Hegemonie (macht) en dus conflict zullen er altijd zijn

Gebaseerd op Gramsci. Theorie van de hegemonie. Hoe macht uitoefenen via cultuur, ideeën?

Mouffe:

In elke samenleving zal altijd een hegemonie, een heersend denkkader zijn. Er zullen altijd heersende ideeën zijn die kader vormen over hoe er gedacht wordt over vb samenleving. Er zullen dus altijd bepaalde ideeën uitgesloten worden. Er zullen dus mensen zijn die de strijd aangaan tegen dat heersend denkkader.

⇒ Opleggen van hegemonie gaat altijd gepaard met uitsluiting en die zorgt voor conflict.

Macht (heersend denkkader) en dus conflict zijn onvermijdelijk. Kan je dus niet wegfilteren.

Als dit zo is: Dan kan je consensuslogica niet meer volgen. Want schakelt iets uit wat niet uit te schakelen valt.

Argument 3: Onderscheid tussen de politiek en het politieke:

Het politieke heeft te maken met conflict en is de dimensie van het conflict dat overal in de samenleving kan opduiken. Politiek in bredere zin.

Het politieke duikt op bij het wij/zij denken. Vandaag spreekt men over politisering..

Vb Vlamingen/walen, WG/WN...

Zoals hierboven gezegd zal de maatschappij altijd het product zijn van een bepaald discours en zullen alternatieve stemmen dus moeilijker gehoord worden. Hierdoor is er altijd een wij-zij denken. Dit zal er altijd zijn. En dat is niet per se slecht.

Visie Mouffe:

Dit is onvermijdelijk. Miskennen ervan en politisering proberen vermijden en aan de kant te schuiven, is zeer gevaarlijk. Conflict zal zo niet verdwijnen maar juist tot een explosie komen. (Denk aan een ruzie onder partners, en dit gegeven is dus ook toepasbaar op politiek).

Het is belangrijk voor de democratie dat er ruimte is voor de democratie. Kunnen conflicten aangaan, maakt deel uit van een vrije samenleving, zorgt voor vrijheid. VB vakbonden mogen staken, niet met geweld neerslagen.

We moeten juist ingaan tegen de depolitisering, het onderdrukken van conflicten. Tegen de technisch beste oplossing gebruiken en weinig conflict daarrond toelaten.

Vb mensen met andere mening in gevangenis steken,

- ⇒ Dus verdeeldheid erkennen. We zullen het nooit eens zijn.
Het ideale van harmonie opgeven, want dit idee is zelf gevaarlijk.
Die droom is eigenlijk een nachtmerrie.

Agonistische democratie:

Idee van democratie:

Democratie: wanneer we erin slagen om van onze vijand een tegenstander te maken. Iemand willen uitschakelen VS iemand die je wil bestrijden via politieke middelen (stakingen, acties, politieke partij oprichten, petitie...). Je erkent je tegenstander.

- ➔ “Je herkent een democraat aan hoe die omgaat met tegenstander. “
- ➔ Ze bestrijden elkaar maar delen iets fundamenteel.
Er zijn fundamentele principes die ze delen met elkaar. Namelijk gelijkheid en vrijheid.

Waar dan nog conflict?

Het zijn abstracte, lege principes. Hoe moet je deze invulling geven?

-> hierover gaan de discussies en gaan we nooit consensus over vinden. Democratische spel gaat eeuwig door.

-> Dit is oorzaak van veel maatschappelijke conflicten

Antagonisme: Conflict tussen vijanden.

Agonisme: conflict tussen mensen die elkaars recht erkennen om aan politiek te doen.

Niet democratisch:

Maar wie vrijheid en gelijkheid niet erkent is niet democratisch. Dit blijven vijanden en moet je zo behandelen (vb niet laten deelnemen aan stemmingen...)

Vb religieuze fundamentalisten

⇒ Agonistische democratie: Voor conflict (democratie) maar grens aan conflicten leggen

Crisis van de democratie:

Tijd na val van Berlijnse muur, jaren 90:

In die periode was er een grote kloof tussen politiek en burgers. Mensen deden niet meer mee aan stemmingen en extreemrechts kwam op.

Hoe moet democratie met deze crisis omgaan?

Mouffe: oplossing om kloof tussen politiek en burger op te lossen is nog meer conflict toelaten. Maatschappelijke conflicten toelaten.

Argument:

Conflict geeft dynamiserende, mobiliserende werking, er leeft iets, overal waar je komt wordt gediscussieerd. Individuen worden uitgedaagd kanten te kiezen en deze is belangrijk om betrokkenheid te genereren bij de politiek. Beste leerschool van democratisch burgerschap, dicht bij de bevolking.

=> Conflict geeft dynamiserende, mobiliserende werking die zorgt voor betrokkenheid

Risico: conflict kan altijd mislopen

(Niets is perfect maar dit is wel beste optie)

Democratie

Aggregatieve democratie:

- 'economisch' model
- actoren = gebaseerd op belangen
- De ander = concurrent
- Activiteit: stemmen en onderhandelen

Deliberatieve democratie:

- 'moreel' model
- actoren = rationeel
- De ander = discussiepartner
- Deliberatie

Agonistische democratie:

- 'politiek' model
- actoren = collectieve identiteiten, gebaseerd op maatschappijvisies
- De ander = legitieme tegenstander
- Conflict